

КООМДУН ЖҮРӨГҮН ӨЙҮГӨН ЖАРА

Ысырап

Осман Нури Топбаш

Бишкек – 2022

УДК
ББК

Бул эмгекте коомдун жүрөгүн өйүгөн жара катары ысырап тууралуу маалымат берилип, аны бир гана материалдык мал-байлык менен чектебестен, ыйман, ишеним жана ибадат менен кошо убакытта, илимде, адеп-ахлактык баалуулуктарда, ой жүгүртүүдө, күнүмдүк керектөөлөр жана сарптоодо, ден соолук жана жеп-ичүүдөгү ысыраптан сөз кылынган.

Автор: Осман Нури Топбаш
Түрк тилинен которгон: Козуев Сагынбек

Бул китеп Кыргызстан мусулмандарынын дин башкармасы тарабынан тастыкталат. №

Коомдун жүрөгүн өйүгөн жара

Ысырап

Осман Нури Топбаш

АЛГЫ СӨЗ

Ааламдардын Жаратуучусу жана Ээси, асман менен жердеги бардык макулуктардын башкаруучусу болгон Алла Таалага чексиз мактоолор болсун.

Алланын сүйүктүүсү, акыр заман пайгамбары Азирети Мухаммед Мустафага, анын аруу үй-бүлөсүнө, сахабалырына салам жана саламаттар болсун.

Азыркы учурда дүйнөнүн бардык тарабында капитализм, материализм жана секуляризм түшүнүктөрүнүн негизинде алсыз коомдор таланып-тонолуп, күчтүү коомдордун ысырапка белчесинен баткандыгын көрүүгө болот. Күчтүү коомдордун жыргал жашоосу алсыз коомдордун бешене теринен, жада калса кандуу көз жаштарынан азыктанууда.

Инсаният акыйкаттан алыстоо аркылуу ынсап, ырайымдуулук, боорукердик жана өзүнөн башканын кызыкчылыгына да маани берүү сыяк-

туу адамды адам кылган, пазилеттүү сыпаттардан алыстоодо. Ал эми мусулмандардын арасында өзүн **“диндар”** деп эсептеген кээ бирлердин да ушул агымдын багыты менен жол тартканы өкүнүчтүү маселе. Буларда да ысырапкорчулукка жол берилгендиктен, эл көрсүн, аброй арттыруу ж.б.у.с. максаттар озуп чыгып, бей-бечарага, кыйналып жаткандарга көңүл бурулбай калды.

Алла Таала бизди Тообо сүрөсүнүн жүзүнчү аятында баяндалгандай **Мухажир** жана **Ансарлардын** жолун жолдоп, **“жакшылык ээлери”** болууга үндөөдө. Башкача айтканда, Алланын элчисинин теңдешсиз тарбиясын алган инсандарды үлгү алуу мүмкүнчүлүгүн колдон чыгарбоо керектигин баяндоодо.

Ойлонуп көрсөк, “Сахабалар дүйнөлүк кызыкчылыктарга кандай көз караш менен карады эле? Ал эми биздин көз караш кандай?” Алар инсандын эң акыркы бара турган жери кабыр, ал эми чыныгы жашоо акырет жашоосу экендигин дайыма сезип, туюп жашашкан. Ошондуктан ысырапкордук, ичи тардык, бетбактык, люкс жашоого ашыкча умтулуу сыяктуу жагдайлар алар үчүн жат көрүнүш эле. Материалдык жактан канчалык кыйынчылыктарга дуушар болгон болсо да алар жашаган учур эң бактылуу доор болчу. Себеби алар чындап Ислам жана ыймандын даамын

татып, канаат жана шүгүр аркылуу жан дүйнө байлыгына ээ болушкан. Алар бул дүйнө убактылуу, ал эми чыныгы жашоо акырет жашоосу экендигин терең түшүнө билген кишилер. Алар канаат кылуу, ыраазы болуу, башка бирөө үчүн кызмат кылуу, сабырдуу болуу, колунда жок болгон мезгилде деле жоомарт болуу, ырайымдуулук жана мээримдүүлүк сыяктуу Ислам ахлагынын өзөгүн түзгөн негиздерди жан дүйнөсүнө отурукташтырып, натыйжада бул дүйнө жана акыреттик бейпилдикке ээ болушкан.

Мусулмандар арасында **Азирети Пайгамбар** жана анын тарбиясын алган сахабалардын жолун жолдобостон, “көпчүлүктү ээрчийм” деген кемтик ураанга таянып, акыретти унуткан коомдорду ээрчип, өздөрүн ошолорго салыштырып жашаган кишилердин арбын болуусу көптөгөн жакшылыктарга бөгөт болууда. Жүрөк Алла Тааланын назары түшө турган жер. Ал эми жогорудагыдай абал жүрөктөрдү дүйнө кызыкчылыктарын топтогон кампага айланып, момун-мусулмандын диндеш бир туугандардын кыйынчылыктарын сезе билүүсүнө жана Алла Таала үчүн кызмат кылуусуна тоскоолдук жаратат. Мындай абал Ислам жана ыйман баш болгон бардык нийматтардын ысырап болуусу, түбөлүк бактылуулуктун жок болуусу дегенди түшүндүрөт.

Ысырап материалдык баалуулуктар аркылуу аброй сатып алуу жана өзүн башкалардан өйдө көрсөткөнгө аракет кылуу аракети. Бул ысыраптын эң биринчи аныктамасы. Ал эми ысыраптын кеңири мааниси кайсы тармакта болсо да чектен чыгуу же болбосо Алла Таала тарабынан коюлган чекти ашууну туюндурат. Башкача айтканда, ысырап жалаң материалдык мүмкүнчүлүктөр менен гана чектелбестен жашоонун ар бир тармагында орун алган аша чабуулар. Ал эми бул тармактардын ичинен эң эле коркунучтуусу жүрөк жана руханий жан дүйнө менен байланыштуу болгон ысырапкордуктар. Чындыгында материалдык ысыраптын ичинде руханий ысыраптын да кайсы бир түрү бар экендиги ачык.

Биз бул эмгекте ысырапты жалаң материалдык мал-байлык менен чектебестен, дагы да кеңири мааниде колдондук. Ыйман, ишеним жана ибадат менен кошо убакытта, илимде, адеп-ахлактык баалуулуктарда, ой жүгүртүүдө, күнүмдүк керектөөлөр жана сарптоодо, ден соолук жана жеп ичүүдөгү ысыраптан сөз кылганга аракет кылдык.

Булар деле ысыраптын негизги тармактары. Кандай маселеде болбосун Алланын буйруктарынын чегинен чыгуу ысырапкордукка жатат. Исламий негизде алып карай турган болсок мал-мүлктүн ээси Алла Таала. Ошондуктан мал-мүлк

инсанга убактылуу гана берилген аманат. Ал эми инсан ошол аманатты ысырап, ичи тардык сыяктуу Алла Тааланын ыраазылыгына дал келбей тургандай кылып сарптай турган болсо, анда арам болуп калат. Инсанга берилген өмүр нийматын туура эмес багытта пайдаланып, ыклассыз ибадаттар менен өмүр өткөрүү да өтө коркунучтуу ысырап.

Ушул темага байланыштуу бир макалабыз мурда да Алтынолук журналына жарыяланган. Ошондой эле “Öyle Bir Rahmet Ki” деген аталыштагы эмгегибиздин “Ысырап” темасына байланыштуу болгон бөлүмүн өзүнчө китеп кылып сиздерге сунуп жатабыз.

Алла Таала ниет жана амалыбызды, пикир жана ыкласыбызды эсеп дептерибибизге Өзү ыраазы болгондой кылып жазсын. Өзү ыраазы болбогон амалдардан бизди алыс кылып, ыраазы болгон жакшы амалдарды аткарууга мүмкүнчүлүк берсин.

Омийин!¹

Осман Нури Топбаш
Январь, 2017
Ускудар

-
1. Бул китепчени даярдоодо жардам берген М. Акиф Гунайга ыраазычылык билдирем. Кылган эмгеги өзү үчүн сообу токтобой агып туруучу садага болот деген үмүттөмүн.

Ыйман, ишеним жана ибадатта

Ысырап

“Ысырап” сөзү бардык чектен ашууну камтыган кеңири мааниде колдонулат. Ушул аныктаманын негизинде карай турган болсок, Алла Таала койгон чектен ашкан ар бир нерсе ысырап болот. Башкача айтканда, нийматтарды керексиз пайдаланып, жок кылуу.

Ыйман, ишеним жана ибадатта ЫСЫРАП

Алла Тааланын пенделерине берген бардык жакшылык-нийматтары Анын ырайымдуулугунун, боорукердигинин жана аларга болгон сүйүүсүнүн айкын далили. Мындай ниймат, белектер инсандарга Жараткан тарабынан берилген кайтарымыз жакшылыктар. Алла Таала өз сөзүндө мындай деген:

“Ошондой эле Ал, Өзү тараптан силер үчүн асмандар менен жердеги бардык нерселерди силерге багындырып койду. Чындыгында, ушуларда ой жүгүрткөн эл үчүн белгилер бар.”

(Жаасия сүрөсү, 13-аят).

Бирок бул аяттын мазмунундан нийматтарды туш келди сарптаса, колдонсо болот деген маани чыкпайт. Башка бир аятта да төмөнкүчө баяндалган:

“Пенде өзүн кароосуз таштап салынган деп ойлойбу?” (Кыямат сүрөсү, 36-аят).

Ошондуктан Алла Таала берген нийматтарды сапртоодо, колдонууда кайра эле Анын буйруктарынын аткарууга жана тыюуларынан узак болууга мажбурбуз. Адал нерсенин эсеби болгондой эле, арам нерсенин да азабы бар экендигин унутпашыбыз керек. Арам нерселерден алыс болгон сыяктуу эле адал нийматтарды колдонууда да **“ысырап”** сыяктуу экинчи бир арам ишке баруудан сактануу керек. Себеби Алла Таала билдиргендей эле чектен ашкан, ашыкча ысырап кылгандар Анын нийматтарынын, жакшылыктарынын кадырын билбестик кылган болот.

“Ысырап” жалпысынан мал-мүлк жана зергер буюмдар үчүн көбүрөөк колдонулуп келген болсо да, бул анын эң кууш, тар мааниси. Негизи **“ысырап”** сөзү бардык чектен ашууну камтыган кеңири мааниде колдонулат. Ушул аныктаманын негизинде карай турган болсок, Алла Таала койгон чектен ашкан ар бир нерсе ысырап болот. Башкача айтканда, нийматтарды керексиз пайдаланып, жок кылуу. **Ийас** (рахматуллахи алейх):

“Алла Тааланын буйруктарынын негизинде амал кылуудан башка бардык чектен ашуулар ысырап болот” деп айткан.

Адам баласы текебердик сыпатынан улам өзүнүн катчылыктарына маани бербей, актангысы келет. Киши өлтүргөн кылмышкерлер да

кээ бир себептерди, шылтоолорду айтып өздөрүн актаганга аракет кылышат. Демек, ушундай кылмышкерлер да актанууга аракет кылып жаткан болсо, анда ысырап кылгандар жана ичи тардык кылгандар эч ойлонбостон өздөрүн актоо жолуна түшүшөт. Анысы аз келгенсип, кылган ысыраптарын, ичи тардыгын бактылуулук катары баалагандар да арбын. Ошондуктан маанисиз сыяктуу көрүнгөн ысырап рамкасын Алла Тааланын талабына дал келе тургандай кылып толтуруу керек.

Динибизде материалдык аманаттарды ысырап кылууга кандай тыюу салынган болсо, руханий таасири болгон **ишеним, ибадат, илим, ахлак, убакыт жана акыл** сыяктуу нийматтарды сарптоодо да чектен ашууга тыюу салынган. Жада калса, мындай ысыраптар башкаларга караганда дагы да коркунучтуураак жоготуу катары бааланган. Себеби мындай иштер убактылуу кызыкчылыктар үчүн акыреттик бактылуулукту ысырап кылып, текке кетирүү болуп саналат.

Жаратуучубуз күнүмдүк жашообуздагы жеп ичүү, кийинүү сыяктуу муктаждыктарыбыздан тарта руханий жашообуз менен байланыштуу болгон байлыктарыбызга чейин бардык тармакта ысырап кылууга тыюу салып, орто жолду кармауну буюрган. Ошондуктан ар бир момун-мусулман бул эки тарапты туура таразалап, орто жолду

карманууга тийиш. Эгерде инсан, бардык материалдык жана руханий нийматтарды колдонууда Алла Таала тарабынан коюлган чен-өлчөмдөргө көңүл бурбай турган болсо, ысырап же ичи тардык сыяктуу илдеттерден арылуусу мүмкүн болбой калат.

Бул дүйнө жана акыреттик жашообузду туңгуюкка кептей турган ысыраптын бир канча түрүн төмөнкүчө баяндасак болот:

а. Ыйман жана ишенимде ысырап:

Бул эң коркунучтуу ысырап. Акыл жана жүрөктөгү аруу өзгөчөлүктү коргой албай, түшүнүктү кандайдыр туура эмес жомок, икая жана пикирлерге багыттап, ошолорго моюн сунуу аркылуу инсандагы “Ислам табиятына” тиешелүү болгон аруулукка зыян берип, түбөлүк бактылуулуктан алыстатуу.

Ыймандын алсыздоосу көбүнчөсү күнөөкөр инсандар менен чогуу болуунун натыйжасында келип чыгат. Алла Таала пенделери ушундай абалга түшүп калбоосу үчүн төмөнкүчө аят жолдогон:

“Сен Биздин аяттарыбызды (шылдындап) сүйлөп жаткандарды көрөсүң. Алар башка сөзгө өтмөйүнчө алардан алыстап кет. Бирок, эгер шайтан унуттуруп койсо, анда эсиңерге

Ыйман, ишеним жана ибадатта Ысырап

түшөөр замат ал адашкан коом менен отурба!”

(Анһам сүрөсү, 68-аят).

Себеби күнөөкөрлөр менен мамиле куруу жана пикирлеш болуу убакыттын өтүүсү менен жүрөктөрдүн жакындоосуна себеп болот. Натыйжада ыйман алсыздап, түбөлүк бактылуулукка тоскоолдук жаралат. Ыйман менен байланыштуу болгон мындай ысыраптын себептери Куран аяттарында төмөнкүчө баяндалган:

“Бейиште бири-биринен сурашат. Күнөөкөрлөр жөнүндө: “Силерди (бул) Сакарга эмне² алып келди?” (–дешет). Алар жооп беришет: “Биз намаз окугандардан эмес элек”, “Бей-бечараларга да тамак бербедик”, “Биз пайдасыз бузукулукка баткандар менен бирге баткан элек”, “Кыямат Күнүн жалган деген-биз” (Муддассир сүрөсү, 40-46-аяттар).

Мына ушундай абалга кептелип калбоонун жолун Алла Таала Кураны Каримде төмөнкүчө баяндаган:

“Эй, момундар! Алладан коркуп, чынчыл адамдар менен бирге болгула.” (Тооба сүрөсү, 119-аят)

Башка бир аятта Алла Тааланын буйрук-тыюуларына жөн гана көз чаптырбастан, терең ой жүгүртүү зарыл экендиги мындайча баяндалган:

“Аларга Эгесинин аяттары эскертилип жатканда дүлөй жана сокур болуп, ийишпейт.”³ (Фуркан сүрөсү, 73-аят).

Ушул жааттан алып караганда да жүрөккө тиешелүү болгон өзгөчөлүктөрдү өнүктүрбөй, аларды башка максаттарда колдонгон, Алланын бар экендигине ишарат кылган ачык белгилерди көрүп, бирок өнүктүрө албаган инсандар да аң сезимдерин ысырап кылууда. Аятта мындай ысыраптын натыйжасы төмөнкүчө берилген:

“Акыйкатта, Алла аша чапкандарды жана жалганчыларды туура жолго багыттабайт.”
(Гаафир сүрөсү, 28-аят)

Мындан сырткары ишенимге байланыштуу болгон адашуулар, чектен чыгуулар бар. Алардын бирөөсү кабырларды зыярат кылган учурда муктаждыктарын түздөн-түз ошол кабырда жаткан инсандардан сурануу. Негизи кабыр зыяратында кабырда жаткан кишилерден эмес ошол кишилердин кылган сооптуу амалдары, жакшы амалдарды көп кылгандыгы үчүн Алла Таалага дагы жакыныраак болоору мүмкүн экендиги жөнүндө тафаккур

кылып, мына ошолордун урматына Алла Тааладан суранып дуба кылуу.

Ошону менен эле бирге салих (такыба) кишилердин шапаатына кескин түрдө ишенип “Ушул киши мага шапаат кылат” деп таянуу да туура эмес акыйда (ишеним). Алла Таала Кураны Каримде мындай деген:

“Ал күнү Мээримдүү уруксат берген жана Анын сөзүнө ыраазы болгондордон, жактыргандардан башкалардын колдоо көрсөтүүсү эч пайда бербейт.” (Тооха сүрөсү, 109-аят).

Такыба, салих кишилер бардык нерселерден, жада калса кишинин ички дүйнөсүндөгү сезимдерден да кабардар экендигине ишенүү туура эмес. Алар Алла Таала билдирген, билүүсүнө уруксат берген нерселерди гана биле алышат. Алланын уруксатысыз катардагы инсандар гана эмес пайгамбарлар да эч нерсе биле алышпайт.

Азирети Пайгамбар кээ бир суроолорго: *“Суралган киши сураган кишиден ашыкча нерсе билбейт”* деп жооп берген.

Чындыгында, Ифк окуясы болгон мезгилде вахий бир ай кечигип келди. Ушунча убакыт аралыгында Азирети Пайгамбар бул окуя туурасында эч нерсе айталган эмес. Табук сапарына чыккан

учурда да, артта калып калган үч киши тууралуу маалымат элүү күндөн кийин келген.

Усман бин Мазун Мадина шаарында **Уммул Алаа** деген бир аялдын үйүндө кайтыш болот. Ал аял:

“Эй, Усман, учурда сен Алла Тааладан сый көрүп жатканыңа күбөлүк кыламын” дейт.

Ошондо Азирети Пайгамбар:

“Алла Таала ага икрам кылганын каяктан билдин?” деп сурайт.

Аял:

“Аллага касам ичин айтамын! Билбеймин, эй Алланын элчиси” дейт.

Азирети Пайгамбар болсо:

“Карагыла, Усман кайтыш болду. Мен ал үчүн Алла Тааладан жакшылыктарды гана үмүт кылуудамын. Ушуну билгиле! Мен пайгамбар болгонума карабастан, менин жана силердин башыңарга акыретте кандай күндөр келээрин билбеймин” деп айткан.

Муну уккан Уммул Алаа:

“Аллага касам ичин айтамын! Мына ушул сөздөн кийин башка бирөө тууралуу сөз айтканды токтоттум.” (Бухарий, Табир, 27).

Аяттын маанисинде мындайча баяндалган:

“Айт: “Мен биринчи келген пайгамбарлардан эмесмин жана өзүмө эмне болоорун да, силерге эмне болоорун да билбейм. Мен өзүмө кабарланган нерсени гана ээрчиймин жана мен болгону ачык эскертүүчүмүн.” (Ахкаф сүрөсү, 9-аят).

Бир киши **Азирети Якубдан:**

“Эй жүрөгү нурдуу, акылдуу пайгамбар! Юсуфтуң көйнөгүнүн жытын тээ Мисирден сезесиң да, жанындагы кудукка ташталганын кантип билбей калдың?” деп сурайт.

Азирети Якуб (с.а.) төмөнкүчө жооп берет:

“Мындай учурларда бизге насип болгон маалыматтар чартылдап соккон чагылган сыяктуу кабар берилет. Ошондуктан кээде тээ алыстагы маалыматтардан кабардар болобуз. Бирок кээде жакыныбыздагы кыймыл-аракеттерди байкай албайбыз. Маселе жабык бойдон калат” деп айткан.

Инсандардын бири-бирине айткан жалган, жасалма, куру сөздөрү да тыюу салынган ысыраптын ичине камтылган. **Азирети Пайгамбар:**

“Эгер араңардан кимдир бирөөңөр башка бирөөнү мактай турган болсо, ошол мактаган өзгөчөлүк сөз кылынган кишиде бар болсо, “Балан-

чаны ушундай деп ойлоймун. Албетте анын чындыгында кандай экендигин Алла Таала билүүчү. Эч кимди актабаймын, ушундай деп гана ойлоймун” деген сыяктуу (так маалымат камтыбаган) жакшы сөздөрдү гана колдонсун” деп айткан. (Бухарий, Шахаада, 16).

Ыймандын толук болуусу вахий менен жуурулушкан акылга, акылдын жетилүүсү ичтеги ыйман нуруна, башкача айтканда жүрөктүн жетилүүсүнө байланыштуу. Алладан келген нурдан узак болуп, жөө жомок, икаяларга таянган ишеним жана пикирлер майы жок чырак же күйбөгөн лампалар сыяктуу. Вахий менен көзөмөлгө алынбаган акыл да (чала күйгөн лампа сыяктуу болуп) бир күн сөзсүз өчүп калат.

6. Ибадатта ысырап:

Ар бир тармакта болгон сыяктуу эле ибадатта жана инсандар менен мамиле курууда да орто жолду кармануу динибиздин буйругу. Себеби бул нерсе практикада кандай ишке ашырылган болсо, көбүнчөсү ошол бойдон уланат.

Ибадаттардын ичинен **даарат** жана **гусулда** көбүрөөк ысырапка жол берилет. Себеби даарат алып жаткан учурда (суу жетпей калдыбы деген) орунсуз күмөнгө кабылып, чектен ашыкча суу колдонулуусу мүмкүн. Күндөрдүн биринде **Ази-**

рети Пайгамбар Азирети Саъдга жолугуп калат. Ал даарат алып жаткан эле. Азирети Пайгамбар:

“Эй Саъд! Бул эмне деген ысырап!?” дейт.

Азирети Саъд болсо:

“Дааратта да ысырап болобу?” деп сурайт.

Ошондо Азирети Пайгамбар мындай деп жооп берет:

“Ооба, аккан суудан даарат алууда да ысырап болушу мүмкүн.” (Ибн Мааж, Тахара, 48).

Андан сырткары **намазды** жамаат менен окууга мүмкүнчүлүк бар туруп жалгыз окуу, намазда ыкласты жоготуу ибадаттагы ысыраптын катарына кирет. Намаздарын ыклас менен окубаган кишилер жөнүндө Алла Таала мындай деген:

“Азап (болсун) намаз окуучуларга. Анткени алар намаздарын унутуп коюшкан.” (Маъун сүрөсү, 4-5-аяттар).

Азирети Пайгамбар жүрөктөгү илдеттен улам ыклас менен окулбаган намаздар жөнүндө, башкача айтканда ичи көңдөй болгон намаз туура-расында мындай деген:

“Кайсы бир пенде намаз окуйт. Бирок окуган намазынын сообунун жарымы, кээде үчтөн бири, кээде төрттөн бири же бештен бири, алтыдан бири, жетиден бири, сегизден бири, тогуздан

Коомдун жүрөгүн өйүгөн жара ЫСЫРАП

бири, жада калса ондон бири гана жазылуусу мүмкүн.” (Абу Давуд, Салат, 123, 124).

Демек, Алла Таала бизден акыл жана жүрөк менен кылынган ибадат талап кылууда. Ал **“Сажда кылып, (Аллага) жакында”** (Алак сүрөсү, 19-аят) деген буйрук аркылуу бешенебиз саждага барган мезгилде жүрөгүбүз Алла Таалага карай багыт алуусун талап кылууда. Инсандын мээси жана жүрөгү чогуу ибадат кылган учурда гана чыныгы момундук сыпатка ээ болот.

Алла Таала Кураны Каримде:

“Чындыгында, момундар – ийгиликке жетишти. Алар намаздарын коркуу менен (окушат) деп баяндалган. (Муьминун сүрөсү, 1-2-аяттар)

Исламдын беш түркүгүнүн бири – **орозо**. Мына ушул ибадатты да жалган, гыйбат, ушакчылык сыяктуу адепсиздиктер менен жаралап, сообун азайтуу да өтө чоң ысырап. **Азирети Пайгамбар** бир хадисинде:

“Кимде ким жалган сүйлөө, алдоо сыяктуу жаман адаттардан арылбай турган болсо, Алла Таала ал кишинин ачка жүрүүсүнө (орозосуна) маани бербейт.” (Бухарий, Савм 8, Адаб 51).

Орозо Алла Тааланын берген нийматтарын сезип, аларды кадырлай билүүнү үйрөткөн ибадат болушу керек. Ошол эле учурда жарым күн

ачка жүрүү аркылуу канчалык алсыз, экономикалык жактан кыйналган бир туугандарыбызды түшүнүп, жүрөгүбүз менен аларга жакындай билүүнү үйрөтүшү керек. Садаганы болсо ибадат кубанычы менен берүүнү, берип жаткан учурда Алла Таалага берип жаткан сыяктуу жөнөкөйлүк жана кичипейилдик менен берүүнү үйрөтүшү керек.

Аятта:

“Пенделеринин тообосун, садакаларын кабылдай турган бир гана Алла экенин алар билишпейби? Чыдыгында Алла – тооболорду кабыл кылуучу, Ырайымдуу!” деп баяндалган (Тавба сүрөсү, 104-аят).

Орозо парз кылынган шарапаттуу **Рамазан айы** да баштан аяк руханий байлык, береке, ырайым төгүлгөн, жакшылыктарга бай ибадат айы болуп саналат. **Азирети Пайгамбар** бул ыйык айды ысырап кылбастан берекелүү өткөрүүнү сунуштаган.

Ошондуктан бул айда сахурга чейин уктап жата бербей, тахажжуд намазын окуп, истигфар, зикир айтып, тафаккур менен Кураны Карим окуш керек. Ал эми күндүзү Алла Таалага ибадат кылуу, садага жана жакшы амалдарды кылуу менен өткөрүү керек. Ооз ачар убактыларын болсо, Алладан кечирим сурап дуба кылып, ооз

ачырып, ошонун кубанычы менен өткөрүү зарыл. Ал эми кечкисин таравих окуп, убакытты жандандыруу керек. Эгерде бул ыйык айды баалап, барктай албасак анда, жаныбызда аккан ырайым жана кечирим дарыясынан пайдаланбай, аны ысырап кылгандай абалда калабыз.

Экинчи тараптан мал байлык топтоодо анын адалдыгына, башкалардын акысына көңүл бурбай, пайдасыз иш-аракеттер менен алек болуп жүрүп, ибадаттын руханий тарабын жоготуу да **ажылык ибадатын** ысырап кылуу дегенди түшүндүрөт.

Чындыгында хадистин маанисинде арам акча менен ажылыка барган киши: “Лаббайк” деген учурда ага мындайча жооп берилет: *“Сага лаббайк да саадайк да жок. Себеби сенин тапкан акчаң арам, жегениң арам, мингениң арам. Эч бир сооп албастан күнөөкөр бойдон артка кайт. Сага жакпаган нерселер менен жүздөшүп калгандыгың үчүн кайгыр”* деп айтылат. (Хайсамий, III, 209-210).

Ал эми берген нерсени милдет кылуу аркылуу муктаждарды ыңгайсыз абалга салуу, эл көрсүн жана текебердик сыяктуу жүрөктүн руханий ооруларына кабылуу да **зекет** менен **садаганын** ысырабы болот. Алла Таала Кураны Каримде мындайча баяндаган:

“Жакшы сөз жана кечиримдүүлүк ыза алып келген садакадан жакшы. Алла Таала

– бай жана жумшак. Эй ыйман келтиргендер! Мал-мүлкүн эл көрсүн үчүн сарптаган, Аллага жана акырет күнүнө ишенбеген (кишиге) окшоп, садакаңарды колко кылып же ыза менен бузуп албагыла...” (Бакара сүрөсү, 263-264-аяттар).

Момун-мусулман зекетин чындап муктаж адамга берүүнү көздөп, ошондой кишилерди табуунун аракетинде болуш керек. Себеби Алла Таала мындай пенделерин мактап: **“Алар зекетин да беришет”** деп айткан. (Муьминун сүрөсү, 4-аят).

Зекет жана садагаларды чындап муктаж болгон адамдарга берүү өтө маанилүү. Ошондуктан муктаж болгон кишилерди табууга олуттуу мамиле жасоо шарт. Бул Алла Тааланын буйругу.⁴

Негизи сапргала турган мал-мүлктү кандай кишилерге берүү же болбосо садагаларыбыздын кимдерге насип болуусу ошол мал-мүлктү кандай жол менен тапканыбызга байланыштуу. Башкача айтканда мал-мүлк кандай жол менен табылган болсо ошондой жол менен кетет. Бул эки абал бири-бирин чагылдырган күзгү сыяктуу.

Кураны Каримди татыктуу даражада окуп үйрөнүүгө аракет кылбай, буйрук жана тыюуларына маани бербей, ушунчалык улуу болгон казы-

4. Бакара сүрөсү, 273-аят.

надан кур жалак калуу да казынаны ысырап кылуу болуп саналат. Алла Таала Кураны Карим жөнүндө ысырапка түшкөндөр менен ал казынадан пайдалана билген кишилер жөнүндө мындай деген:

“Анан ал Китепти пенделерибиздин арасынан Өзүбүз тандаган адамдарга бердик. Алардын арасынан кээ бирөөлөрү өзүнө зулумдук кылышат. Кээси орточо (жакшылык) кылат. Ал эми дагы бирөөлөрү Алланын буйругуна ылайык жакшылыктарда алга озуучулардан болушат. Мына ушул улуу ырайым.”
(Фаатир сүрөсү, 32-аят).

Азирети Мухаммеддин үммөтү – тандалган үммөт. Ал эми алардын ичинен да эң жакшылары – Куран окуган, жаттаган, маани маңызын түшүнгөнгө аракет кылган жана өкүмдөрү менен амал кылган момун-мусулмандар. Кээбир адамдар өздөрүнө өздөрү зулумдук кылышат: Кураны Каримди окуп үйрөнүшөт, бирок амал кылбай өтө чоң жакшылыктан, нийматтан кур жалак калышат. Кимдир бирөөлөр кээде амал кылып, кээде амал кылбай калат. Кимдир бирөөлөргө да өтө көп жакшылык амалдар насип болот.

Кураны Карим асман-жердин тили, ошондой эле көңүлдөргө береке жана руханий күч тартуулаган казына. Адам баласына туртууланган, Алланын бар экендигин ачык көрсөткөн далил. Ал

эми Кураны Карим сиңип, отурукташкан момун жүрөктөр ааламдын жаратуучусунун өзгөчө көзөмөл жайы. Курани Каримди үйрөнүп, амал кылып жашаган инсан керемет аалам системасын жан дүйнөсүнө сиңирип, ошонун бактылуулугу менен жашайт. Кураны Карим жан дүйнөсү бай инсан үчүн тафаккур дүйнөсүнүн тереңдигине карай ачылган көркөмдүү эшик сыяктуу.

Куран окуу үчүн дененин тазалыгы шарт болгон сыяктуу эле жүрөктүн да таза болуусу шарт. Себеби жүрөк оорулары, башкача айтканда жүрөктөгү руханий оорулар инсан менен Кураны Каримдин ортосундагы байланышка тоскоол болот. Кураны Каримдин ырайым, шыпаа жана хидаятына ээ боло албагандар өтө чоң жоготууга дуушар болушат.

Кураны Карим Алла Тааланын максат, талаптарын камтыгандыктан аны Аллага эң жакын болгон, такыба кишилер гана жакшы түшүнүшөт. Курандын нийматтарынан пайдаланып, бул дүйнө жана акырет бактылуулугуна ээ болуу үчүн такыба болуу шарт.

Алланын ыраазычылыгына татыктуу болгон кичинекей бир кызматтын, канчалаган нафил ибадаттан жогору экендигин да унутпоо керек.

Жайдын ысык күндөрүнүн биринде **Азирети Пайгамбар** сахабалары менен сапарга чыккан

болчу. Жол жүрүп чарчагандыктан бир жерге токтоп эс алышты. Кээ бир сахабалар орозо кармаган эле. Орозо кармагандар алсырап уктап калышты. Орозо кармабаган сахабалар болсо даарат алуу үчүн суу камдашып, чатырларын тигишти. Ошентип ооз ачар убактысы келген мезгилде Азирети Пайгамбар:

“Бүгүн орозо кармабагандар дагы да көбүрөөк соопко ээ болушту” деп айтты. (Муслим, Сьям, 100-101).

Ошондой эле кишинин экинчи же үчүнчү даражадагы иштер менен алек болуп жүрүп өзүнүн **ырыскысын унутуп**, чөйрөсүнөн тиленип, сурана турганчалык абалга түшүп калуусу да ысыраптын бир түрү. Хадисте:

“Алла Таала пендесин, адал ырыскынын артынан түшүп, чарчап чаалыккан абалда көрүүнү жактырат” деп айтылган (Суйутий, ал-Жамиус сагир, I, 65.).

Экинчи тараптан көпчүлүктүн арасында, жамааттын ичинде сөздү түрлөп, уйкаштырып, өнөр көрсөтүү үчүн жамааттын сезимдерин, ой-пикирин чачырата турганчалык даражада узатып, бакырып-кыйкырып **дуба кылуу** да ибадаттын өзөгүнөн алыстоо, башкача айтканда ысырап кылуу болуп эсептелет. **Азирети Пайгамбар:**

Ыйман, ишеним жана ибадатта Ысырап

“Бул үммөттөн бир жамаат келет, алар тазалык жана дуба кылууда чектен ашышат”
деп айткан (Абу Давуд, Тахарат, 45).

Жыйынтыктап айтканда, Алла Таала руханияттан, ыкластан узак болуп, робот сыяктуу кылынган ибадаттар аркылуу ысырапка жол берилүүсүн каалабайт. Тескерисинче, ибадат учурунда жүрөк жана руханий жан дүйнөнүн ыкластуулук менен Өзүнө багыт алуусун арзуу кылат.

Алла Таала бизди ыйман, ишеним жана ибадатта кемчилик кетирүүдөн же болбосо чектен ашып ысырапкордукка баруудан сактасын. Баарыбызга толук ыйман берип, ыклас менен ибадат кылууну жана алардын даамын татууну насип кылсын.

Омийин!

Убакытта

Ысыран

Жашоо ар бир жандууга Алла Таала тарабынан бир эле жолу, чектелип гана берилген өтө баалуу ниймат.

Ошондуктан убакытты пайдалуу амалдар менен жандуу кылып өткөрүү абзел. Себеби жашоонун ар бир тилкесинде ишке ашыруу мүмкүн болгон бирден ашык иш бар. Булардын баарын тизмектеп, салыштырмалуу дагы да маанилүү болгондорун алдыңкы орунга коюп, убакытты үнөмдүү пайдалануу өтө маанилүү маселе.

Убакытта ЫСЫРАП

Адам баласы ээ болгон ар бир ниймат Алла Тааланын ошол кишиге тартуулаган жакшылыгы. Себеби нийматтарды жок жерден бар кылып жараткан да, ошол нийматтарга ээ болушу үчүн инсанга күч-кубат, мүмкүнчүлүк берген да Алла Таала. Ушул жааттан алып караганда ар бир адам өзү ээ болгон нийматтар Алланын берген жакшылыгы экендигин эч качан унутпашы керек. Бир күнү бул нийматтардын эсеп кысабы болоорун унутпай, ошого жараша мамиле кылуу абзел. Чындыгында Кураны Каримде мындайча баяндалган:

“Биз силерди жөн эле (ойноп) жаратып, силер Бизге кайра кайтпайбыз”, – деп ойлодуңарбы?” (Муьминун сүрөсү, 115-аят).

Ошондуктан материалдык жана руханий нийматтарды сарптоодо чектөө бар экендигин, буларды Алла Таала ыраазы боло тургандай кылып колдонууга, сарптоого мажбур экенибизди унутпашыбыз керек. Алла Таала:

“Мындан соң (силерге берилген жакшылыктардан) ошол күнү сөзсүз сураласынар” деген аят аркылуу эсеп кысап күнүнө жана чоң жоопкерчилик бар экенине басым жасоодо.

Алла Таала тарабынан берилген нийматтарга ээ болуу жана аларды сарптоо үчүн атайын эреже, жол-жоболор белгиленген. Булар адалдар жана арамдар деп экиге бөлүп каралат. Ысырапкордук кишини Алланын ырайым жана махабатынан узактатып, азабына дуушар кылган арамдардан болуп саналат. Кураны Каримде: **“Ысырап кылбагыла. Ал ысырап кылуучуларды сүйбөйт”** деп айтылган. (Анаам сүрөсү, 141-аят).

Убакытта ысырапкордук:

Адам баласы көбүнчөсү кайдыгерлик кылып же болбосо унутуу аркылуу **убактысын ысырап** кылат.

Жашоо ар бир жандууга Алла Таала тарабынан бир эле жолу чектелип гана берилген, өтө баалуу ниймат. Ошондуктан убакытты пайдалуу амалдар менен жандуу кылып өткөрүү абзел. Себеби жашоонун ар бир тилкесинде ишке ашыруу мүмкүн болгон бирден ашык иш бар. Булардын баарын тизмектеп, салыштырмалуу дагы да маанилүү болгондорун алдыңкы орунга коюп,

убакытты үнөмдүү пайдалануу өтө маанилүү маселе.

Мисалы, эне өтө мээримдүү жана ырайымдуу болгондуктан баласын эмизет. Бирок ошол эне отурган үйү өрттөнүп баштаган учурда деле баласын эмизип отура берүүсү өтө чоң жаңылыштык. Өрт чыккан учурда өрттү өчүрүүгө аракет кылуусу шарт. Себеби бул мезгилде адамдын өмүрү коркунучта болгондуктан өрт өчүрүү эмизүүгө караганда дагы да маанилүү иш болуп саналат. Эгер өрт өчүрүүнү бираз кечиктире турган болсо, өзү да, баласы да ошол өрттүн ичинде калып калуу коркунучу бар.

Мына ушул сыяктуу эле күнүбүздө да убакытты пайдалуу өткөрүү үчүн башка жумуштарга караганда Алла Тааланын динине дагы да көбүрөөк убакыт бөлүү керек. Бул убакытты туура пайдалануудагы жоопкерчилигибиз.

Сахабалар үчүн эң баалуу убакыт Алланын жалгыздыгына жана динине чакырып жүрүп өткөргөн убакыт эле. Сахабалардан бирөөсүн кайсы бир бетбак дарга асууга камынып жатып ага үч мүнөт убакыт берет. Сахаба болсо ал бетбакка үч мүнөт бергендиги үчүн рахмат айтып:

“Демек, сага акыйкатты айтуу үчүн үч мүнөт убактым бар. Балким Алла Таала хидаят насип кылар” деп айткан.

Күнүбүздө да ыймансыз, адеп-ахлаксыз өмүр сүрүп жаткан көптөгөн инсандар бар. Аларга таттуу тил менен Ислам баалуулуктарын айтуу, түшүндүрүү, сездирүү ар бир момун-мусулмандын милдети.

Убакыт инсан үчүн табылгыс баалуу байлык. Ошондуктан мындай баалуу байлыкты керексиз, пайдасыз нерселер менен алектенип өткөрүү, акырет жашоосун коркунучка түртүү менен барабар. Убакыт, капылет абалдан же бейкапардык уйку-сунан жаңы ойгонгон кишилер үчүн орду толгус баалуу ниймат. Улуу Алла Таала Аср сүрөсүндө:

“Асрга ант. Албетте, инсан коромжуда. Бирок, ыйман келтиргендер, жакшы амалдарды жасагандар жана бири-бирине акыйкат менен сабырдуулукту насаат кылгандар (коромжуда эмес)” (Аср сүрөсү, 1-3-аяттар) деп баяндаган.

Бул сүрө убакытка касам ичүү менен башталып, ыйман келтиргендер, акыйкатты жана сабырдуулукту осуят кылуу аркылуу убакытты пайдалуу өткөрбөгөндөр кайгыга себеп болоору айтылган. Убакытты туура пайдаланган инсандар өтө аз экендиги көпчүлүктүн бул маселеге көңүл кош мамиле кылгандыгы ачуу чындык.

Алла Таала пенделерине убакытты туура пайдалануу аркылуу кайгы-муңдан арылып, Өзү

берген нийматтарга ээ болуусу үчүн төмөнкүдөй осуят кылууда:

“Эгерде бир иштен бошосоң, башкасына кириш. Жараткан Эгеңе жалбар!” (Инширах сүрөсү, 7-8-аяттар).

Ибадат жана жакшылык иштердин бирөөсү бүтсө дароо экинчисине чуркап, убакытты пайдасыз өткөрүп жиберүүгө шарт түзбөө керек. Себеби бул жашоо руханий байлыкка ээ болуу үчүн берилген. Өлүм берилген карызды кайра төлөө мөөнөтүн көрсөткөн календарь сыяктуу. Соодагер карызын төлөө үчүн кардарга белгилүү бир мөөнөт берет. Бул мөөнөт ошол карызды топтоп төлөөгө даярдануу үчүн берилет. Бул дүйнө жашоосу да мына ушул сыяктуу. Убакыт да Алланын ыраазычылыгына ээ болуп, акырет жашоосунда ийгиликке жетүү үчүн атайын берилген аманат. Карыздар киши да эгер карызын кайтара турган мөөнөткө маани бербей, акчасын даярдабай, топтобой турган болсо, анда мөөнөтү келген учурда карызын төлөй албай бушайман болот. Ошол сыңары адам баласы да Алла Таала берген бул жашоону акыретке даярдыксыз өткөрүп жибере турган болсо, өтө катуу бушайманга, өкүнүчкө дуушар болот. Себеби ар бир инсан төрөлгөндөн баштап эле мөөнөтү белгисиз болгон өлүмгө карай сапар алат. Ал эми өлүмдүн убактысы **Азраил**

периштеге жолуккан мезгил. Карызды төлөй турган мөөнөт белгилүү. Ал эми инсан өмүрү түгөнө турган мөөнөт белгилүү эмес. Мына ушул нерсе да инсандын дайыма акырет үчүн даяр болуусу зарыл экендигин көрсөткөн чындык.

Тасаввуф тарбиясынын негизги өзөктөрүнүн бирөөсү **убакытты туура пайдалануу**. Бул убакыт нийматын өтө кылдат, сарамжалдуу пайдалануу зарыл дегенди түшүндүрөт. Ошондуктан напсини башкарып, жүрөгүн жамандыктан арылтууну каалаган момун-мусулман киши ажалдын убактысы белгисиз болгондуктан ага дайыма даяр болуу зарыл экендигин түшүнүп, дайыма өзүнүн напсисин көзөмөлдөп, убактысын сооп амалдар менен өткөрүүгө, пайдасыз иштерден, маанисиз нерселерди сүйлөөдөн алыс болуусу керек. Башкача айтканда, **Азирети Мавлана** айткандай, тилди “сөздүн маскарасы” кылуудан узак тутуу шарт. Жада калса **“азаптан кутулган”** момун-мусулмандардын абалы Кураны Каримде төмөнкүчө баяндалаган:

“Маанисиз иштерден (сөздөрдөн) жүз үйрүшөт” (Муьминун сүрөсү, 3-аят)

“Алар жалганга күбө болушпайт жана пайдасыз сөздөрдү сүйлөп жаткандардын жанынан наркы менен өтүп кетишет” (Фуркан сүрөсү, 72-аят).

Салих мусулман дайыма өзүнүн ички дүйнөсүн көзөмөлдөп, канчалык истигфар айтканы, шүгүр кылганы жана Жаратуучуга ыраазы абалда экендиги жөнүндө тафаккур кылуусу шарт. Кайдыгерликтен алыс болуп, келечек туурасында жөнү жок кыжаалатчылыктан арылып, күнүмдүк убакытты пайдалуу кылып өткөргөнгө аракет кылуу керек. Башкача айтканда, өмүрдү же болбосо жашап жаткан мезгилди баалап, ошол убакыт менен мүмкүн болушунча акырет жашоосуна даярданып, азык топтой алган момун-мусулман болуш керек.

Анткени убакытты пайдасыз өткөрүп жиберүү өтө чоң өкүнүчкө себеп болот. **Азирети Пайгамбар** бул жөнүндө мындай деген:

“Бейишке кирген инсандар бул дүйнөлүк жашоого тиешелүү болгон бир гана нерсеге кайгырышат. Ал нерсе Алла Тааланы зикир кылбай өткөрүп жиберген убактылары.” (Хайсами, X, 73-74). Бул хадисте бизге берилген убакыттардын түбөлүк жашоо үчүн берилген байлык экендиги жана аны жакшы амалдар менен толуктап өткөрүү баса белгиленген. Анткени ниймат кеткенден кийин өкүнүүнүн эч бир пайдасы жок.

Ошондуктан мүмкүнчүлүк болуп турган мезгилде жашообузду жакшы амалдарды кылып өткөрүүгө мажбурбуз. Ар бир дене мүчөбүз үчүн

шүгүр кылып, акысын берүүгө аракет кылуу зарыл. Мисалы, зикир кылуу аркылуу жүрөктөрдү тирилтүүгө аракет кылуу сыяктуу.

Азирети Пайгамбар (саллалааху алейхи ва саллам) **Хафса энебизге** төмөнкүчө осуят кылган:

“Эй Хафса! Көп сүйлөөдөн этият бол. Алла Тааланы көп-көп зикир кыл. Зикирден башка нерселер жөнүндө ашыкча сөз кылуу жүрөктү карартат. Ал эми зикир кылуу жүрөктү тирилтет, жандандырат.” (Али ал-Муттакий, I, 439/1896)

Алла Таала эки нерсеге этият болуп, көңүл бурууну бизге эскертүүдө:

“Биз силерге берген ырыссылардан силердин бириңерге өлүм келгенге чейин сарптап калгыла! Ошондо ал: “Эгем, эгер менин өмүрүмдү бир аз узартсаң мен кайрымдуулук иштерди көп кылып, жакшылардан болор элем” – дейт.” (Мунафикун сүрөсү, 10-аят).

Өмүрүн пайдасыз нерселер менен алек болуп өткөргөндөр акыретте кыйкырык жана түрдүү шылтоолор менен өкүнүчтөрүн айтышат. Ал эми алардын сураныч, өтүнүчтөрүнүн четке кагылуусу Алла Таала тарабынан мындайча баяндалган:

“Алар Тозокто: “Бизди Тозоктон (кайра дүйнөгө) чыгар. Биз мурда жасаган иштерибизден башка жакшы амалдарды жасайлы”,–

деп жалбарышат. (Ошондо аларга): “Силерге, үгүт кылган адамдан үгүт алууга жете тургандай (узак) өмүр бербедикпи? Анын үстүнө силерге эскертүүчү да келген болчу. Эми (азап даамын) таткыла. Заалымдар үчүн эч колдоочу болбойт! (– деп айтылат).” (Фаатыр сүрөсү, 37-аят).

Башка нийматтар сыяктуу эле убакытты колдонууда да ысырапка жол берүүнүн бирден-бир себеби өлүмдү жетиштүү даражада эстей албагандык же болбосо бул акыйкатты өзүбүздөн алыс көрүү, башкача айтканда башыбызга өлүм келбей тургандай бейкапар өмүр сүрүү. Чындыгында бир хадисте:

“Бардык дүйнө кызыкчылыктарын жок кылган өлүмдү көп көп эстегиле!” (Тирмизий, Кыямат, 26) деп баяндалган. Азирети Пайгамбардын ушунча эскертүүлөрүн көзгө илбей жашаган киши кайсы бир күн сөзсүз азап даамын татаары анык.

Азирети Пайгамбар күндөрдүн биринде:

“Өлгөндөн кийин өкүнбөй турган эч бир киши жок” деп айткан.

Сахабалар:

“Анын өкүнүчү эмнеде?” деп сурашкан.

Азирети Пайгамбар:

“Эгер ал жашылык кылып жүргөн киши болсо, дагы да көбүрөөк жакшылык кылбагандыгы үчүн, эгер күнөөкөр киши болгон болсо ошол күнөөлөрдөн арылбагандыгы үчүн өкүнөт” (Тирмизий, Зухд, 59) деп айткан.

Адам баласы өзүндөгү жана жаратылыштагы Алла Тааланын койгон мыйзамын көкүрөк көзү менен көргөн учурда гана сыноо болгон бул дүйнөлүк жашоо жөнүндө ойлоно баштайт. Эң көп **өлүм** жөнүндө ойлонуп, ошого жараша кадам таштоо керек. Себеби өлүм инсан үчүн сабак алуучу өтө чоң портрет. Өлүмдү билген киши утурумдук кызыкчылыктарга ашыкча көңүл бурбайт. Акыретке карай сапар тартаарын билген киши конок үй сыяктуу болгон бул дүйнөлүк оюнчуктарга алданбайт. Аларга алаксып убактысын текке кетирбейт.

Аятта:

“Биз асмандар менен жерди, алардын арасындагыларды ойноп жараткан жокпуз. Биз аларды акыйкаттык менен жараттык. Бирок көпчүлүгү аны билишпейт” (Духан сүрөсү, 38-39-аяттар).

Мисалы кайсы бир кишиге убактылуу нийматтардын баары берилсе, ал киши берилген нийматтардын ичинде миң жыл өмүр сүрсө эмне пайда табат!? Натыйжада бара турган жери ушул

буттарыбыз менен тебелеп жүргөн кара топурак эмеспи!? Инсан дүйнөлүк кызыкчылыктардын баары тең утурумдук экендигинен ибрат албайбы!? Акыреттен кабарсыз, напсинин каалоолоруна баш ийип турмуш кечирүү, түбөлүктүү жашоо үчүн кандай гана коркунучтуу абал!!! Мындай абал **Имам Шаафийдин:**

“Кербенчилер сапар тартып баратып эс алуу үчүн токтогон жерине үй-жай куруп отурукташуусу акылга сыйарлык нерсеби?” деп айткан сөзүнө төп келүүдө.

Акырет жашоосунан кабарсыз, жалаң убактылуу кызыкчылыктар үчүн гана жашап өткөндөрдүн абалы кандай гана кейиштүү, кандай гана ысырапкор жашоо! Эч өлбөй тургандай өмүр сүргөндөр кайсы бир күнү ошол ысырап кылган убактылары үчүн өтө кайгырып, өкүнүшөт!

Напсинин каалоосуна баш ийген инсандар жашоо-турмушун кайра эле ошол напсинин койгон талабына ылайыктуу кылып калыптандырат. Ошондуктан кабыр жана акырет жашоосу жөнүндө ой жүгүртүп, тафаккур кылуудан өздөрүн алып качышат. Мындай кишилер үчүн кабыр жашоосу келечекке балта чапкан, түштөн кийин чочуткан басырык сыяктуу. Себеби ар бир инсан көңүлүнө жаккан, өзү самаган ааламда жашагысы келет. Акылдуу инсан чоң сарайды таштап кулайын

деген үйгө барып жашагысы келеби? Анткени бул дүйнөлүк жашоону курам деп жүрүп түбөлүк болгон акырет жашоосун талкалаган канчалаган инсандар бар.

Азирети Мавлана дүйнөгө кул болуудан арылып, түбөлүк бактылуулука жетүүнүн жолун төмөнкүчө баяндаган:

“Мал-мүлккө өтө катуу байланба! Убактысы келгенде аларды таштап кетүү жеңил болсун! Бир тараптан жеңил таштап кетесиң, экинчи тараптан сооп иш кылган болосуң! Сени бекем кармаганга байлан! Сенин өтмүшүң да, келечегиң да Ошол болсун!”

“Инсандардын көпчүлүгү дене өлүмүндөн коркушат. Бирок чыныгы корко турган нерсе бул жүрөктөрдүн өлүмү.”

Ар бир жандуу үчүн чектелүү гана өмүр, убакыт берилген. Муну узартуу мүмкүнчүлүгү жок. Убакыт Алла Тааланын койгон мыйзамына ылайык токтобостон өтө берет. Бул жашоодо кээ бир нерселерди сатып алуу мүмкүнчүлүгү бар. Бирок убакытты сатып алуу мүмкүнчүлүгү такыр жок. Эгер кичинекей алтын таштандыга таштала турган болсо, ага эч ким көңүл бурбай койо албайт. Бирок өкүнүчтүүсү миллиондогон акча берип деле сатып алалбаган убакытты пайдасыз нерселер үчүн сарптаган кишилер четтен чыгат.

Фарудидин Аттар өзүнүн насааттарында мындай деген:

“Колдон чыгарылган төрт нерсе эч качан кайтпайт. Ооздон кокус чыккан сөз, жаадан чыккан жебе, кырсык жана пайдасыз өткөрүлгөн өмүр.”

Алла Таала берген убакыттын баркына жеткен олуя киши төмөнкүчө насаат берген:

“Кээ кээде ооруканаларга барып ооруп жаткандарды зыярат кыл. Ден соолугуңдун чың экендигин, Алла Таала сага ошол ооруканада жаткандарга берген мээнетти бербегендигин ойлоп шүгүр кыл! Ден соолук деген чоң нийматка ээ экендигиң жөнүндө тафаккур кыл!

Кээ-кээде түрмөлөрдү зыярат кылып, ал жердегилердин кейиштүү жашоосу жөнүндө тафаккур кыл! Сабырсыздыктан улам көз ирмемде кылмыш жасалып, ошонун натыйжасында түрмөгө түшкөндөрдү, экинчи тараптан өзү зулумдукка дуушар болуп, кайра эле өзү ошол жерге түшүп калган инсандардын абалын ойло! Ошолордун ордунда сен деле болуп калышың мүмкүн эле! Алла Таала сени ошондой абалга салып койбогондугу үчүн шүгүр кыл! Алардын ден соолугу үчүн да дуба кыл!

Андан кийин кабырларга барып, өлүктөрдүн жер астындагы абалдары жөнүндө пикир кыл! Өмүр нийматы түгөгөндөн кийин өкүнүүнүн эч бир пайдасы жок экендигин ойлоп, убактыңдын канчалык баалуу экендигин бил! Кабырда жаткандар үчүн бир сүрө окуп, андан кийинки күндөрүңдү Аллага мактоо айтып, шүгүр жана зикир менен өткөргөнгө аракет кыл!”

Демек, ар бир момун-мусулман Алла Тааланы эч качан, эч бир жерде унутпастан жашаганга аракет кылуусу шарт. Чындыгында, Алла Таала мындай деген:

“Алланы унуткандардан болбогула! Алла алардын өздөрүн унуттуруп салган. Дал ошолор бузукулар.” (Хашр сүрөсү, 19-аят)

Абу Абдуррахман ас-Суламий убакытты ысырап кылуучулар, мал-мүлк жана бул дүйнөлүк кызыкчылыктардан башка кайгысы болбогондор жана алар менен чогуу жүрүү эң эле уят нерсе экендигин айтып, мындайча ачыктаган: “Убакытты бул жашоодогу эң баалуу нерсе катары баалоо жана мындай баалуу нерсени өзүнө окшогон баалуу иш-аракеттер менен, башкача айтканда Алла Тааланы зикир кылуу, дайыма ибадат абалында болуу жана ыкласты жан дүйнөгө орнотуу менен алектенип өткөрүү керек. **Азирети Пайгамбар:** “Өзүнө тиешелүү болбогон нерселерден

алыс болуу мусулманга тиешелүү болгон эң сонун өзгөчөлүктөрдүн бири” деп айткан.” (Тирмизий, Зухд, 11).

Убакыттын кадырын жүрөк менен да баалай билүү керек. Мындай абал хадистерде төмөнкүчө баяндалган:

“Беш нерсе келе электен мурда беш нерсенини кадырын билгиле! Карылык келе электен мурда жаштыктын, ооруй электен мурда ден соолуктун, жокчулуктан мурда байлыктын, убакыт тар болуп кала электен мурда бош убакыттын жана өлүмдөн мурда жашоонун!” (Хаким, Мустадрак, IV, 341; Бухарий, Рикак, 3; Тирмизий, Зухд, 25).

“Кыямат күнү төрт нерсеге жооп бермейинче кишинин буттары жерден кыймылдабайт:

- 1. Өмүрдөн, аны кантип өткөргөнүн.*
- 2. Жаштыгынан, аны каяктарда өткөргөндүгүн.*
- 3. Мал байлыгынан, аны каяктан таап каяка сарптаганын.*
- 4. Илиминен, аны менен кантип амал кылганын.”* (Тирмизий, Кыямат, 1).

“Эки ниймат бар. Инсандардын көпчүлүгү бул нийматтарды сарптоодо алданып калышкан: Ден соолук жана бош убакыт.” (Бухарий, Рикак, 1).

Алла Таала инсанга берген материалдык жана руханий нийматтардын эсебин кайра сурай тургандыгын бир канча аятта баяндаган. Ислам аалымдары Алла Таалага жооп бериле турган нийматтардын кайсылар экендиги жөнүндө түрдүү пикирлерди айтышкан.

Ибн Масуд булардын “коопсуздук, ден соолук жана бош убакыт” экендигин айткан. **Муавия б. Курра** болсо: “Кыямат күнү эң оор, жоопкерчиликтүү эсеп бош убакыттын эсеби” деп айткан. (Бурсавий, X, 504)

Имам Газзалийдин убакыт жөнүндөгү төмөнкү эскертүүсү да өтө маанилүү:

“Уулум! Бүгүн өлүп калаарыңды элестет. Өмүрүңдө Алланы эстөөдөн алыс болуп өткөргөн убакыттар үчүн канчалык өкүнөөрүңдү элестет. Ай аттиң дейсиң. Бирок пайда жок.”

Жунайд Багдадий мындай деген:

“Бул дүйнөнүн бир күнү акыреттин миң жылына караганда дагы да жакшыраак. Себеби пайда табуу жана зыян тартуу түшүнүктөрү бул дүйнөгө гана тиешелүү. Акыретте пайда табуу, зыян тартуу деген нерсе болбойт.”

Убакытты пайдасыз өткөрүү толуктоого мүмкүнчүлүк болбогон эң оор жоготуу. Анткени өтмүшкө тиешелүү болгон бардык архив жабылат.

Бирок ысырап болгон убакыттарга өкүнүп, дуба, тообо жана истигфар айтуу аркылуу Жаратканга багыт алып, жоготуулардын эч болбосо руханий тарабын толуктаганга аракет кылуу керек.

Жашоо дарыясы өтө тездик менен агып кетүүдө. Жараткан тарабынан чектелип берилген өмүрүбүздүн ар күнү бир чыныны толтурган тамчылар сыяктуу. Өткөн ар бир күн, чектелүү өмүрдүн аягына карай жакындаганын, бул дүйнөдөн бир күн алыстап, акыретке бир күн жакыndoонун ишараты.

Ажалдын качан келээри белгисиз болгондуктан **Азраил** периште менен дароо эле жолугуп калуу мүмкүн экендигин эстен чыгарбай, акыретке даяр болуш керек. Акын **Нежип Фазыл** өзүнүн ыр саптарында мындай деген:

Ошол учурда пардалар ачылат, бардык тоскоолдуктар алынат.

Чыныгы өнөр Азраилди “кош келдиң” деп тосуп алууда жатат.

Жакшылап ойлонуп көрө турган болсок, келечектин кубаныч, сүйүнүч менен кошо коркунучтар менен да толо экенин көрөбүз. Өмүр жалбырактарынын канчасы түшүп, канчасы калганы белгисиз.

Алла Таала өзүнүн аяттарында да айтып өткөндөй, бизге өлүм келгенге чейин Ага таты-

Коомдун жүрөгүн өйүгөн жара ЫСЫРАП

ктуу ибадат кылып,⁵ мусулман абалда жан берүүнү⁶ насип кылсын. Ысырапкордуктан алыс болуп, тышкы жана ички дүйнөбүздү бирдей калыпта алып жүрүүнү, жалаң жакшы иштерди кылып убакыт өткөрүүнү насип кылсын!

Омийин!

Илимдеги

Ысыран

Коомдорду чыныгы илим жана ирфан менен жуурулуштура турган рух – китептердин ичине жашынган, өзүн гана ойлогон эгоист изилдөөчүлөрдүн руху эмес, Курандагы даанышмандыктар менен жан дүйнөсүн байыткан, адамзатка ырайым жана бейпилдик тартуулаган, кызматты сүйгөн момун-мусулман кишилердин рухтары.

Билүү Алла Тааланын кудурети менен ишке ашып жаткан мыйзамдарды аңдап-түшүнүп, Андан келген береке жана жакшылыктардан жүрөктөрдүн пайда алуусу.

Илимдеги ЫСЫРАП

Жашоону руханият, уяндык жана кичи пейилдик сыяктуу жакшы мүнөздөр, сыпаттар менен кооздоо керек. Ал үчүн сөзсүз түрдө ысырапкордук жана ушуга окшогон терс көрүнүштөрдөн арылуу шарт. Себеби ысырапкордук жеке жашоодо, үй-бүлө жана коомдо сөзсүз башка түшө турган жамандыктардын жана түрдүү балакеттердин кабарчысы. Башкача айтканда ысырапкордук бар жерге жамандык келет.

Адам баласына тартуу кылынган бардык нийматтар аманат. Эгер бул аманаттар өз ордуна жетпей турган болсо, Алла Таала ал жерден берекени алып коёт.

Ысырапты жалаң мал-мүлктү туура эмес пайдалануу деп түшүнүү жетишсиз. Себеби ысырап турмуштун ар бир багыты, тармагы менен байланыштуу. Берилген өмүрдү бош өткөрүү, пайдасыз илим менен алек болуу жана илимди дүйнөлүк пайда үчүн курал кылып колдонуу ж.б.у.с.

абалдардын баары ысырап экендигин билишибиз керек.

Илимдеги ысырап

Илим инсандын табиятындагы үйрөнүү талабына жооп берген улуу нерсе. Инсандык өзгөчөлүктөрдүн туу чокусунан орун алган бул илим Алла Тааланы дагы да жакшыраак таанууга, ибадаттар аркылуу пенделик озуйпасынын туу чокусуна чыгууга себеп болот.

Илимдердин эң пазилеттүүсү “Маърифатуллах (Алла Тааланы таанып, билүү).” Башкача айтканда, Алла Тааланы жүрөк менен таанып билүү. Убактылуу жашоодо инсанды чыныгы натыйжага жеткирбеген, ээсин Алла Таалага карай багыттай албаган илим жана илимий иш-аракеттер инсандын табиятындагы үйрөнүү талабын ысырап кылуу.

Кураны Каримде илим деген сөз такыбалыкка жана Алланы урматтоого багыттоочу сезимдер деген мааниде колдонулган. Аятта төмөнкүчө баяндалган:

“Ал – (Аллага) моюн сунуп, түн ичинде сажда кылган жана тик турган абалда (намаз окуп), акыреттен коркуп, Эгесинин ырайымынан үмүт кылган адам сыяктуу боло алмак беле? (Эй, Мухаммед!) Аларга: «Билгендер

менен билбегендер тең боло алабы?», – деп айт. Чындыгында, акыл ээлери гана (Курандан) насаат алат.” (Зумар сүрөсү, 9-аят)

Бул аяттын мааниси өзүнөн мурдагы жана кийинки аяттар менен чогуу каралган учурда, Алла Тааланын назарында илимдүүлүк жана илимсиздиктин кандай мааниге ээ экендиги ачык эле байкалууда. Ошого жараша чындап даанышмандыкты жана акыйкатты **“билген”** кишилердин катарында болуу үчүн көңүл бурула турган бир канча маселе бар. Алар:

1. Түнкүсүн тахажжуд намазын окуп, жүрөктөрдү Алла Таалага карай багыттоо.

2. Ар бир учур, абал жана кыймыл-аракетте акыреттик эсеп кысапты ойлоп, ошого жараша кадам таштоо.

3. Жараткандын ырайымынан үмүт үзбөй, дайыма Ага дуба кылып, суранган абалда болуу.

4. Такыба, башкача айтканда Жаратканга жакындатуучу жашоону тандоо. Жан дүйнөнү Жараткандан алыстатуучу кемчиликтерден коргоо.

5. Жакшылык ээси болуу. Жоомарт жана жакшы адеп-ахлак ээси болуп, дайыма Жараткан тарабынан көзөмөлдөөчү камералар бар экендигин унутпоо.

6. Жүрөктү напсинин каалоолорунан коргоо үчүн мүмкүн болгон аракеттерди жасоо.

7. Диндин талаптарын ишке ашырууда жана аларды башкаларга жеткирүүдө максатка жолтоо болгон бардык тоскоолдуктарга сабыр кылуу.

Ал эми **“билбеген”** кишилердин негизги өзгөчөлүктөрү төмөнкүлөр:

1. Четке кагуу жана кадыр билбестик.

2. Башына иш түшкөндө гана Алла Тааланы эстеп, башка убакта кулдук кылууну, жалбарып суранууну унутуп калуу.

3. Напсинин каалоолоруна баш ийип, инсандарды Алланын жолунан адаштыруу үчүн Ага шерик кошуу. Аятта **“Сен, напсисин кудай кылып алганды көрдүңбү? Аларга көзөмөлдөөчү боло аласыңбы?”** деп айтылган. (Фуркан сүрөсү, 43-аят).

Бардык илимдер Алла Тааланын ааламдагы мыйзамдарын аныктоо, аларды ачыкка чыгаруу менен алек. Ал эми илимдердин өнүгүүсү мына ошол аныктоо жана ачыктоолордун көбөйүүсү менен гана мүмкүн болот. Бирок Алла Тааланын ааламдагы мыйзамдарын тактап, аныктоо инсанды жаратылыш даанышмандыгына жеткирүүчү чыныгы маанидеги **“билүү”** дегенди түшүндүрбөйт. **Билүү** жөн гана байкоо дагы эмес.

Акыйкат маанидеги **билүү** бул дүйнөгө келүү жана кайра бул дүйнөдөн кетүүнүн себебин аңдап-түшүнүп, жаратылышты окуп, даанышмандыка ээ болуу аркылуу сырларды чече билүү.

Билүү Алла Тааланын кудурети менен ишке ашып жаткан мыйзамдарды аңдап-түшүнүп, Андан келген береке жана жакшылыктардан жүрөктөрдүн пайда алуусу.

Билүү муктаждыкка жооп табуу. Муктаждык болсо аятта да баяндалгандай “**мусулман абалда гана жан бере билүү**”.⁷

Билүү өлүм келе электен мурда напсинин тушоосунан кутулуп, акыйкат таңында ойгонуу.

Билүү кишинин Жаратканга эсеп берээрден мурда өзүн-өзү эсепке тартуусу.

Илимий акыйкатка ээ болуп, маърифатуллах денизине терең сүңгүп кирген **Азирети Мавляна** так илимдердин чокусуна чыгып, бирок Аллага жакыndoонун эч бир ырахатын тата албаганын айтып, бул доорду “чийки абал” деп атаган. Ал эми жүрөк менен таасир алып, Алла берген нийматтардын даамын тата баштаган доорду “бышуу абалы”, ал эми аалам сырлары китептегидей ачык

7. Аали Имран сүрөсү, 102-аят.

айкын көрүнө баштаган доорду “жетилүү абалы” деп атаган.

Чындыгында терең илимге ээ болгон инсанда уяндык жана тактык өзгөчөлүгү артат. Чыныгы илим инсанга керемет талааларын кездирет. Инсан жаратылыштагы хикмат жана акыйкатка ээ болгон сайын Алла Тааланын кудуретинин жанында өзүнүн канчалык алсыз экендигин түшүнүп, чегин билет. Башкача айтканда напсисин тааныйт. Напсисин билген киши Жаратканын да билет.

Билген киши макулуктардын жана мал-мүлктүн чыныгы ээсин тааныйт. Жаратуучусун тааныгандыгы үчүн жаратылгандарга ырайым жана мээрим канатын жаят.

Билген киши кечирет, сабыр кылат жана сүйөт.

Билген киши Эгесине жакындоонун жана Анын ыраазычылыгына жетүүнүн жолун гана издейт. Алла ыраазычылыгы үчүн жасаган иштеринен ырахат ала баштайт.

Билген киши таарынтпайт жана таарынбайт. Сүйлөгөн сөзүнөн ырайымдуулук гана сезилип турат.

Билген киши бул дүйнөлүк жана акыреттик, башкача айтканда инсан же Алланын ыраазычылыгынын экөөсүнөн бирөөсүн тандоого

мажбур болгон учурда Алланын ыраазычылыгын тандайт.

Билген киши басып жүргөндө, отурганда, айтор кандай абалда болбосун⁸ “Жалгыз” Жаратканы менен бирге болуунун аракетинде болот.

Билген киши Алланын улуулугун жана жаратылышка чагылдырылган Алланын кудуретин дайыма ойлонуп кылып жүрөт. Уяңдык жана кичи пейилдик сыяктуу жакшы сыпаттар ал кишинин табияты менен жуурулуша баштайт.

Билген киши көңүл көтөрөт.

Билген киши кайсы жерде, кандай абалда болбосун бейпилдикти, бактылуулукту таба алат.

Билген киши өзүн коомго жоопкерчиликтүү экендигин сезет.

Билген киши мекендин, улуттун аманат экендигин билет. Анткени ыйманды, намысты, мал-мүлк жана жанды коргоо мекенди жана улутту коргоо менен гана ишке ашат.

Билген киши “напсиге кул” болуудан арылуу үчүн руханий жан дүйнөнү байытып, жашоосун да ошого ыңгайлаштырганга аракет кылат.

8. Аали Имран сүрөсү, 191-аят.

Билген киши убактылуу дүйнөнүн оюнчуктары менен алек болуудан арылып, өзүнө тиешелүү болгон убактылуу мал-мүлктү да жүрөгүнөн сыртка чыгарат.

Билген киши жүрөктү капчык кылуудан, атак-даңктын жана текеберликтин азгырыгынан арылат.

Билген киши мал-байлык жана атак даңктын “мага кел” деп чакырган азгырыктарына каршы “Сенден Аллага баш калкалаймын” деп айта ала турганчалык эрке ээ болот.

Билген киши Алланын илиминин жанында өзүнүн эч ким эместигин аңдап түшүнөт.

Билген киши билбей тургандыгын да билет.

Билген киши эмнени билүү керектигин да билет.

Билген киши ыймандын даамын таткандыгы үчүн анын мөмөсү болгон ырайымдуулук, кызмат кылуу жана жөнөкөйлүк сыпаттардан ырахат алат.

Билген киши Жаратуучунун жаратылыштагы көз жоосун алган өнөрүн карап, суктануу менен жашайт.

Билген киши дүйнөнүн тилин түшүнөт. Себеби жаратылыш, дүйнө билген кишиге көп нерсени үнсүз сүйлөп, ачыктап турат.

Билген киши акыл жана жүрөктүн сезимдерин тендеп турат.

Билген киши дайыма ыймандын даамын татып, жан дүйнөсү тынч абалда болот.

Билген киши себептен себептин ээсине, жаратылган нерседен анын жаратуучусуна, өнөрдөн аны жараткан өнөрчүгө карай жол алат.

Эгесин жүрөгү менен тааный алган киши бардык нерсени билет. Эгесин билбеген киши эч нерсени билбейт. Жада калса, андай кишинин жүрөгү да көр болуп калат.

Эгесин билүүнүн туу чокусун **Азирети Пайгамбар** төмөнкүчө баяндаган:

“Мен билгенди силер да билгениңерде аз күлүп көп ыйламаксыңар.... Ээн чөлдөрдө Алла Тааладан катуу үн менен жалынып жалбарып суранмаксыңар.” (Ибн Мааж, Зухд, 19).

Азирети Умар кайтыш болгон мезгилде **Абдуллах б. Масуд**:

“Илимдин ондон тогузу кетти” деп айткан.

Сахабалардан бирөөсү:

“Арабызда дагы деле аалымдар бар го” деди.

Ибн Масуд болсо:

“Мен маърифат (Алла Тааланы таануу) илимден сөз кылып жатамын” деп жооп берди.

Аятта мындайча баяндалган:

“Чындыгында, пенделеримдин билимдүүлөрү Алладан коркушат. Ырасында, Алла – Ызааттуу, Кечиримдүү!” (Фаатыр сүрөсү, 28-аят).

Аятта жана хадистерде баяндалгандай жүрөктө такыбалыкты ойготпогон илим Алла Таала тарабынан кабыл алынбаган **илим** болуп саналат. Андан сырткары илим жолунда жүрүп кээ бир жосунсуз себептерге таянып Алла Тааланын буйрук жана тыюуларына көңүл кош мамиле кылуу, ошондой эле кээ бир руханий кемчиликтерди назарга илбей коюу кандай гана чоң жоготуу!

Албетте так илимдер да өтө керек. Анткени бул илимдердеги жаңы ачылыштар Алланын кудуретин аныктоодо эң керектүү болгон далилдер. Инсан бул илимдер аркылуу Алла Тааланын жаратуучу сыпатын, көз жоосун алган кооздуктар аркылуу Анын мыйзамын дагы да тереңирээк түшүнөт. Күнүбүздө космостук, генетикалык жана технологиялык изилдөөлөр жана булардагы өнүгүүлөрдүн баары тең Алла Тааланын кудуретин инсандарга ачык түрдө чагылдырууда.

“Курандын толук чындык экендиги айкындалганга чейин ааламдагы жана өздөрүндөгү белгилерибизди толук көрсөтөбүз. Чындыгында, Эгендин бардык иштерге күбө экендиги сага жетиштүү эмеспи?” (Фуссилат сүрөсү, 53-аят).

Чыныгы илим, физикалык жана метафизикалык ааламда жашыруун болгон сырларга ээ болуп, “Маърифатуллахка (Алла Тааланы таанууга)” жетишүү. Башкача айтканда Улуу Жаратуучунун акыйкатына ишенүү менен бирге жаратылыштагы Анын кудуретин, улуулугун жүрөк менен көрө билүү. Ушунча илимий ачылыштарды, өнүгүүлөрдү, кооздуктарды көрүп туруп дагы деле Алланын улуу жаратуучулугун түшүнө албаган жүрөктөргө кыйын эле болот!

Илимди напсинин азгырыктарына курал кылуу аркылуу коомго зулумдук кылгандар, чындыгында илимге кыянаттык кылышып, зээн жана жүрөгү менен өтө чоң ысырапка жол беришет. Негизи ар бир инсан пайдалуу илимге ээ болуу үчүн өзүнүн напсисин түрдүү кемчиликтерден арылтуусу шарт. Мындай абалга жетүү үчүн акыл жана арзуулар Куран менен сүннөттүн негизинде тарбияланышы зарыл. Мындай негизде тарбияланбаган акыл жана илим ээсин туура эмес жолго багыттайт. Натыйжада алданып калуу коркунучу бар. Тилекке каршы күнүбүз шарттарында илим

жолуна түшкөн кишинин жалаң акылы, эс тутум жана зээнине карап баа берилип калды. Анда илимди алып жүрө турган жүрөк жана өзгөчөлүктүн бар же жок экендиги эч кимди кызыктырбайт. Чындыгында түбөлүк бактылуулука ээ болуу жана саламаттык үчүн жөн гана жатталып, мээге топтолгон илим жетиштүү эмес.

Киши алган илими аркылуу Алла Тааланы тааный албаса, мисалы укук факультетин бүтүрүп, ишке жайгашып, өкүм чыгара турган мезгил келген учурда ал киши акыйкат сот эмес, тескерисинче заалым жоокер кейпине кирип болот. Ушул сыяктуу эле бир хирург да шыпаага себепчи болуунун ордуна инсан касабына айланып калуусу мүмкүн. Илимдүү болуп, бирок ырайым жана мээримден алыс болгон башкаруучу кол астында иштегендер үчүн заалым, зөөкүргө айлануусу мүмкүн. Мындай кесипке, өзгөчөлүккө ээ болгон кишилер илимсиз киши бере турган зыяндан эселеп көп зыян берүүсү анык. Алган илимдерин туура эмес багытта колдонуп, ысырапкордукка жол бергендиги үчүн түбөлүк өкүнүп калышат.

Азирети Мавлана Маснави аттуу эмгегинде бул акыйкатты төмөнкүчө баяндаган:

“Өнөрлүү, маалыматы көп киши жакшы, бирок Ибилистин абалынан өрнөк алып (маалыматын жүрөк менен дал келбесе) аларга ашы-

кча маани бербе. Алланын ырайымынан куулган Ибилис жүз миңдеген жылдар бою Алла Таалага жакын жүргөнүн, жада калса периштелерди да башкарып турганын унутпа! Алган илими жана кылган ибадаты менен текеберленип, бой көтөрдү. Адам (а.с.) менен келише албады. Аны өзүнө теңебеди. Натыйжада аброю айрандай төгүлүп, уят болду.”

Чындыгында инсанды текебердикке түртүп, натыйжада анын жок болуусуна себеп болгон илим, сырттан караганда пайдалуу сыяктуу көрүнгөнү менен чындыгында зыяндан башка эмне болушу мүмкүн? Ошондуктан Азирети Пайгамбар Алла Тааладан илим талап кылган учурда дайыма:

“Эй Раббим! Сенден пайдалуу илим сураймын. Пайдасыз илимден Сага баш калкалаймын!..” деген мааниде дуба кылган. (Муслим, Зикр, 73).

Ушул негизде алып карай турган болсок илимihal илимин билүү кандай парз болсо, мисалы тобокел кылуу, ыкластуу болуу, эл көрсүндөн узак болуу сыяктуу маселелерди билүү да парз болуп эсептелет. Буларга көңүл бурбай коюу акыреттик жашоо үчүн чоң коркунуч. Пайдалуу илим ала албаган кишилер канча көп маалымат билсе билсин, эң чоң акыйкат болгон Алла Таалага жетүүдөн, Аны таанып билүүдөн узак болушат.

Имам Газзалий илим үчүн сарпталган убакыт менен аракетти ысырап кылуудан этият болууну эскертип мындай деген:

“Окуп үйрөнгөн илимдериң жүрөгүңдүн берекесин арттырып, адеп-ахлагыңды оңдой турган мазмунда болуш керек. Мисалы, бир жумалык өмүрүң калгандыгын билип кала турган болсоң, бул кыска убакытта жалаң пайда бере турган илим менен алектенгенге аракет кылмаксың. Дароо өзүңдүн жүрөгүңдү, жан дүйнөңдү тинтип, бул дүйнөлүк кызыкчылыктар менен байланышты үзүп, жакшы адеп-ахлак ээси болгонго аракет кылмаксың. Бирок жашап жаткан ошол күн же түн инсан үчүн эң акыркы күн же түнү болушу толук ыктымал. Ошондуктан сен тандап окуп жаткан илимдер сага Алла Тааланын улуулугун сездирип, руханий жан дүйнөңдү байыта турган илимдерден болуш керек.”

Натыйжада илим кыйынчылыкты талап кылып, анын акыйкаты амал менен гана ачыкка чыгат. Амалсыз илим аятта да баяндалгандай: **“Китеп жүктөлгөн эшек сыяктуу”**,⁹ башкача айтканда маанисиз, максатсыз иш-аракет.

Илим инсанды акыйкатка, такыбалыкка жана жакшы амалга карай багыттаган учурда гана илим

болуп эсептелет. Чындыгында **Шайтанда** да, **Карунда** да илим бар эле. Бирок илим алардын “мен” деген сезимин күчөтүп, текебердикке жетеледи. Алар да напсисине жаккан мындай абалга манчырканып, өздөрүнө ашыкча ишенип жибершти.

Мына ушул жааттан алып караганда илим амалга айланбаса, адеп-ахлак аркылуу чагылдырылбаса, инсанга тиешелүү мүнөз катары калыптанып, ирфан даражасына карай жогорулабаса, инсанды жөнөкөйлүккө карай багыттабаса, анда андай илим үчүн кылынган эмгектер, аракеттер жөн гана ысырап болду деген сөз.

Алла Таала, бүтүн сырларды жана акыйкатты Кураны Карим менен гана тартуулагандыгын унутпашыбыз керек. Бардык илимдердин өзөгү мына ошол жерде. Ааламда **жашыл болуп жанданган жана куурап бараткан**¹⁰ эмнелер бар болсо, баары тең Кураны Каримде кабарланган. Алла Таала:

“Мээримдүү Куранды үйрөткөн. Инсанды жараткан. Ага сүйлөөнү үйрөткөн” (Рахман сүрөсү, 1-4-аяттар) деп айткан. Кураны Карим Алла Тааланын адам баласына жиберген эң акыркы буйрук, көрсөтмөлөрү.

10. Анъам сүрөсү, 59-аят.

Күнүбүздө инсаният муктаж болуп турган эң маанилүү илим – Куран илими. Ошондуктан Куран илимин өстүрүү, өркүндөтүү үчүн дагы көбүрөөк аракет талап кылынат. Бирок Кураны Каримди жетиштүү даражада түшүнө билүү үчүн анын руханий таасирине кирип, жүрөктү такыбалык менен күчтөндүрүү зарыл. Чындыгында Кураны Каримде момун-мусулмандар үчүн төмөнкүдөй эскертүүлөр бар:

“Аларга Эгесинин аяттары эскертилип жатканда алар дүлөй жана сокур болуп, ийилишпейт.” (Фуркан сүрөсү, 73-аят).

“Чындыгында Биз бул Куранда адамзатка ар түрдүү мисалдарды, алардын насаат алуулары үчүн келтирдик.” (Зумар сүрөсү, 27-аят).

Аяттарда баяндалгандай Кураны Карим бизден өзү менен руханий байланыш курууну талап кылууда. Бирок бул нерсени ишке ашыруу үчүн дене бойдун таза болуусу талап кылынгандай эле, жүрөктүн да таза болуусу, башкача айтканда руханий тарбия алуу зарылчылыгы бар. Кураны Каримде мындайча баяндалган:

“Эмне үчүн алар Куран тууралуу ой жүгүртүшпөйт? Же алардын жүрөктөрүндө кулпулары (барбы?).” (Мухаммад сүрөсү, 24-аят).

**“Кимде-ким аны жамандыктан арылтса,
ийгиликке жетишет.”** (Шамс сүрөсү, 9-аят).

Туура жолду көрсөтүүчү Кураны Карим бизди ой жүгүртүп пикир кылууга үндөйт. Ал Алла Тааланын максатын чагылдыргандыктан Алла Таалага жакын болгондор гана аны дагы да жакшыраак түшүнө алышат. Кураны Каримде:

“Алладан корккула. Алла силерге үйрөтөт” (Бакара сүрөсү, 282-аят) деп айтылган. Демек, аяттарды жүрөгүбүздүн даражасына жараша гана түшүнө алабыз. Башкача айтканда аяттарды андап-түшүнүү жүрөгүбүздүн руханиятына байланыштуу. Кураны Каримде **Азирети Пайгамбар** аркылуу үмөткө төмөнкүчө эскертүү берилүүдө:

“Сага илим берилгенден кийин деле алардын каалоолоруна баш ийе турган болсоң, (анда) сага Алладан башка жардамчы да коргоочу да табылбайт.” (Рад сүрөсү, 37-аят).

Жараткан бул аятта Кураны Каримди “илим” катары сыпаттаган. Бул нерсе момун-мусулмандар үчүн эң алгач Куран илимин жана маданиятын үйрөнүү керектигин айгинелейт. Курандан алыс болгон илимий жашоо болушу мүмкүн эмес. Бирок, тилекке каршы күнүбүздө кээ бирөөлөр Куран илимин экинчи, жада калса үчүнчү планга коюшкан.

Момун-мусулмандар уул-кыздарына Куран үйрөтүүнү, Куран менен тарбиялоону олуттуу маселе катары карабай жатышат. Жазгы каникулдарда же болбосо убакытты бош өткөргөндөн көрө Куран тарбиясын алып койсун, балким кереги тийер деген сыяктуу мамиле кылуусу өтө өкүнүчтүү! Андан сырткары Кураны Каримдин тек гана окулушуна эмес, мазмунуна да көңүл буруу шарт. Күнүбүздө көптөгөн ата-энелер балдарына Кураны Керимди окуганды гана үйрөтүп, маанисине көңүл бурбай жаткандыгы да өтө чоң кенебестик.

Кураны Карим Алла Тааланын инсаниятка берген эң чоң белеги. Мына ушул белекке жетиштүү даражада маани бербей, Куран медреселерине башкалардан төмөн мамиле кылуу туюк көчөдөн жол издеген кишинин абалына окшош болот. Анткени инсан тамак-аш менен дененин тойгозгонго караганда руханий жан дүйнөнү тойгузууга көбүрөөк муктаж.

Азирети Мавлана мындай деген: “Денеңди ашыкча багып семиртпе! Себеби ал соңунда топуракка берилет. Сен жан дүйнөңдү тойгозуу менен алек бол! Себеби тээ бийиктерге карай жол ала турган мына ошол жан дүйнө болот. Рухка руханий тамак-аш бер. Рух өзүнө берилген туура түшүнүк, терең ой жүгүртүү жана руханий кол-

доо аркылуу көздөгөн жерге алдуу-күчтүү абалда жетип барсын.”

Напсинин каалоолору руханий жан дүйнөнүн бутуна тушалган тушоо сыяктуу. Себеби жеке кызыкчылыкты гана ойлогон жан дүйнө менен Алла Таалага карай жол тартуу мүмкүн эмес. Напсинин каалоосу менен болуу белге байланган таш сыяктуу. Андай абалда сүзүү да, учуу да мүмкүн эмес. Момун-мусулман акыйкат нерселер менен алектенбесе, анда батыл (туура эмес) нерселер ал менен алектенет.

Сади Ширазий кандай гана жакшы сөз айткан:

“Бузуку жолдо жүргөн кишинин руху да өзүнөн жийиркенет.”

Бузукулуктан бактылуулук издөө кандай гана акмакчылык! Келечекте инсанга бактылуулук тартуулай турган Алла Таала гана. Чындыгында Алла Таала:

“Негизинен асмандар менен жердин казыналары бир гана Алланын колунда. Бирок эки жүздүүлөр аны түшүнүшпөйт” (Мунафикун сүрөсү, 7-аят) деген маанидеги аят аркылуу эскертүү берүүдө. Коомдорду чыныгы илим жана ирфан менен жуурулуштура турган рух – китептердин ичине жашынган, өзүн гана ойлогон эгоист изил-

Коомдун жүрөгүн өйүгөн жара ЫСЫРАП

дөөчүлөрдүн руху эмес, Курандагы даанышмандыктар менен жан дүйнөсүн байыткан, адамзатка ырайым жана бейпилдик тартуулаган, кызматты сүйгөн момун-мусулман кишилердин рухтары.

Акын **Мехмет Акиф** мындай деген:

*Түздөн-түз Курандан алып илхамды,
Учурдун тили менен айталы Исламды.*

Оо, Жараткан! Бизди Курандын бактылуулугунан куржалак калып, адашууну бактылуулук деп эсептегенден сакта. Эртең Сенин алдыңа барып эсеп-кысап берээрден мурда өзүбүздүн напсибизди жеңип, аруу жүрөк менен Сага толук пенде болууну напси кыл! Напсинин убактылуу каалоолоруна алданып, күнөөгө батып, ушул себептерден улам Сен койгон чектерден ашып, түбөлүк бактылуулук жашообузду ысырап кылып алуудан сакта!

Омийин!..

Адептик баалуулуктарда

Ысыран

*Адеп-ахлактык баалуулуктардан
узак болгон диний жашоону
элес-тетүү кыйын. Ушундай
баалуулуктар менен кооздолуп,
корголбогон ыйман айланасы
тосулбаган, корголбогон шам-чырак
сыяктуу. Напси жана шайтандан
келе турган бороон-чапкынга
туруштук бере албай дароо өчүп
калуу коркунучу бар.*

Адептик баалуулуктарда ЫСЫРАП

Адеп-ахлак Алла Таала сүйгөн, ыраазы болгон жана адам баласына таандык болгон эң жакшы мүнөз, өзгөчөлүк. Жада калса: *“Алла Тааланын ахлагын ээрчигиле (Алла Таала талап кылгандай адеп-ахлак ээ болгула)”*¹¹ деген маанидеги хадисте да баяндалгандай ахлак Алла Тааланын жамал (сулуулук) сыпатынын момун-мусулмандарда чагылуусу.

Ушул өңүттөн карай турган болсок адеп-ахлактуу болуу эң эле маанилүү ибадаттардын катарында болуп, Алла Таалага болгон жакындыгыбыздын эң эле ачык белгиси. Ал кулдук жашообуздун аброюн көкөлөткөн баалуулук.

Ахлак инсандын ар намысын калыптандырып, адамгерчилин чагылдырып, ачыкка чыгарат. Ошондуктан ахлак жаратылгандардын ичинен

11. Мунавви, *ат-Таарииф*, 564-бет.

инсанга гана тиешелүү болгон жогорку даражадагы өзгөчөлүк.

Төгөрөгү төп келишкен инсан – Алла Тааланын жаратуучулук өнөрүн чагылдырган теңдешсиз өрнөк. Ал акыл жетпеген өнөр жана түбү көрүнбөгөн тереңдиктердин арасынан жалгыз өрнөк катары жаратылган. Адам баласы өзүнө тиешелүү болгон мындай өзгөчөлүгүн адеп-ахлак менен жуурулушкан ибадат жашоосу аркылуу гана коргой алат.

Жүрөк адеп-ахлактын коргоочусу. Ал Алла Тааланын назары түшө турганчалык улуу абройго ээ. Ошондуктан адам баласы напсинин артынан сая түшүп, жүрөгүн, жан дүйнөсүн адеп-ахлактык баалуулуктар менен кооздой албаса, инсандык жана кулдук өзгөчөлүгүнө кыянаттык кылган болот. Алла Таала тарабынан бериле турган улуу даражага каршы кол шилтеп, сыйлык катары тартууланган өзгөчө абройду четке кагуу аркылуу өзүнө берилген улуу даражаны ысырап кылып, четке каккан болуп эсептелет.

Адеп-ахлактын максаты инсандын аң сезимине дайыма илахий камералардын көзөмөлүндө экендигин отурукташтыруу. Аны чийки пикирлерден алыстатып Ислам дини көздөгөн, талап кылган “инсаны камил (төгөрөгү төп келген инсан)” даражасына жеткирүү. Ошондой эле боорукердик,

ырайымдуулук, адептүүлүк, уяттуулук, жоомарт-тык сыяктуу улуу өзгөчөлүктөрдү инсандын табиятына сиңирүү, калыптандыруу, отурукташтыруу.

Ушул жааттан алып карай турган болсок ахлак дин жана ыймандын бөлүнбөс бир бөлүгү. Жада калса, алардын руху жана өзөгү. Чындыгында ааламдарга ырайым катары жөнөтүлгөн улуу жол башчыбыз **Азирети Пайгамбар** өзүнүн озуйпасын төмөнкүчө баяндаган:

*“Мен жакшы адеп-ахлакты толуктоо үчүн жөнөтүлдүм.”*¹²

Демек, адеп-ахлактык баалуулуктардан узак болгон диний жашоону элестетүү кыйын. Ушундай баалуулуктар менен кооздолуп, корголбогон ыйман айланасы тосулбаган, корголбогон шам-чырак сыяктуу. Напси жана шайтандан келе турган бороон-чапкынга туруштук бере албай дароо өчүп калуу коркунучу бар.

Ошондуктан динибизди жана ыйманыбызды жакшы адеп-ахлак менен курчап, руханий калкан менен коргошубуз керек. **Азирети Пайгамбарыбыз** бир хадисинде мындай деген:

“Жабраил мага Алла Тааланын төмөнкүдөй сөзүн риваят кылды: “Бул дин Өзүм тандап,

12. Муватта, Хуснул хулк, 8.

Өзүм ыраазы болгон дин. Бул динге жоомарт-тык жана жакшы адеп-ахлак гана жарашат. Мусулман инсан катары (бул) динди аталган эки өзгөчөлүк менен гана көкөлөткүлө!” (Хайсами, VIII, 20: Али ал-Муттаки, Канз, VI, 392).

Мына! Жакшы адеп-ахлакка ээ болуунун, диний жашоону ишке ашырууда орчундуу орду бар. Мындай баалуулуктан кабарсыз өмүр сүрүү жашоону ысырап кылуу менен барабар. Ал эми мындай баалуулуктан өз насибин алган жүрөктөр чыныгы ыймандын даамын татуу бактысына ээ болушат.

Төмөнкү хадисте жакшы адеп-ахлактын, инсанды ыйман жана хидаят атмосферасына алып барган руханий көпүрө экендиги өтө жакшы баяндаган:

Хаким б. Хизам деген адеп-ахлагы жогору болгон сахаба бар эле. Ал **Азирети Хатижа** эне-биздин туугандарынан болгон. Ал өтө жоомарт, боорукер жана дайыма бирөөлөргө жакшылык кылчу. Жахилият доорунда кыздарын тирүүлөй көмөм деген аталардан кыздарын сатып алып, аларга жашоо тартуулап, өзү коргоп жүрчү. Күндөрдүн биринде **Азирети Пайгамбарыбызга** келип:

“Эй, Алланын элчиси! Жахилият доорунда садага берүү, кулдарды азат кылуу, тууган-урук

менен карым-катнашты улантуу сыяктуу кээ бир жакшылык иштерим бар. Ушул иштер үчүн да мага сооп берилеби?” деп сурайт.

Азирети Пайгамбар:

“Сен ансыз деле ошол мурда кылган сооптуу иштериңдин артынан Исламга кирдиң” деп айткан. (Бухарий, Зекет, 24; Муслим, Ыйман, 194-196.).

Мына ушул мисалда көрсөтүлгөн сыяктуу эле адеп-ахлактын ыйман менен болгон күчтүү байланышын чагылдырган канчалаган мисалдар, өрнөктөр бар. Мисалы, бийлигине манчыркап, өзүн кудайга теңеген заалым Фараондун **Азирети Муса** менен атаандашуу үчүн чыгарган сыйкырчыларын айтсак болот.

Бул сыйкырчылар мурда ыймандан кабарсыз болчу. Бирок алар да жакшы адеп-ахлактын ыйманга ачкыч болуу сырынан насибин алып, бактылуу кишилердин катарына кошулушту. Чындыгында алар Алланын пайгамбары болгон Азирети Мусага сый урмат көрсөтүп, жарышка биринчи баштоо үчүн тандоо мүмкүнчүлүгүн беришет. Алардын бул кылганы Алла Таалага жакса керек, дароо эле алардын көңүлдөрүндө, жан дүйнөсүндө хидаятка болгон жакындык пайда боло баштайт. Артынан эле Азирети Муса тарабынан көрсөтүлгөн мужизалар, алардын хидаятка кирип, ыйман даамын татуусуна себеп болот. Ошол эле учурда

алар, өздөрүнүн өмүрүнө да алмаштырбай турган-чалык даражадагы күчтүү ыйманга ээ болушту.

Чындыгында сыйкырчылардын ыйманга келүүсүнө себеп болгон мужизаларды **Фараон** жана анын айланасындагылар да карап турушкан. Бирок алар өжөрлөнүп каапырдыкты тандап алышты. Натыйжада сыйкырчылар канкор Фараон тарабынан өлүмгө дуушар болушту. Ыйманындан жазбай натыйжада шейиттик шербетин ичкен бул кишилердин окуясы Кураны Каримде баяндалып, кыяматка чейин момун-мусулмандарга үлгү болуу шарапатына ээ болушту. Бул Алла Тааланын аларга берген экинчи бир жакшылыгы.

Мына, боорукердик, ак көңүлдүк, жоомарттык жана ырайымдуулук сыяктуу адеп-ахлактык баалуулуктардын берекеси каякта жатат! Ойлонуп көрөлү! Алла Тааланын алдында ушунчалык орду чоң болгон адеп-ахлак ыймансыздардын ыйманга кирүүсүнө себеп болду. Демек, ыймансыздарга ушунча пайдасы тийген болсо, анда ыймандууларды кандай гана бейиш даражалары күтүп жатканын ким билет!?

Экинчи тараптан адеп-ахлактык баалуулуктарды ысырап кылуу, коомдордун бузулуп, натыйжада өтө чоң кырсыктарга дуушар болуусуна жол ачат. Бул акырет үчүн өтө өкүнүчтүү абал. Жеке инсандардын жана коомдордун бейпил өмүр

сүрүүсү адеп-ахлактуу, башкача айтканда диндар, мекенин сүйгөн, жан дүйнөсү таза урпактарды өстүрүп тарбиялоо менен гана ишке ашат. Мухаммед Икбал да айтып кеткендей эле “Мусулмандар бул дүйнөнүн абалынан жооптуу”.

Ошондуктан Эгебиз чектен чыккан ысырап-корлордун артынан ээрчүүгө тыюу салган. Куран аятында мындай деп айтылат:

“Чектен чыгуучулардын буйругуна багынбагыла. Алар жер бетинде бузукулукту таратып, жакшы иштерди жасашпайт”, –деди.” (Шуара сүрөсү, 151-152-аяттар).

Башка бир аятта төмөнкүчө буйрук кылынган:

“Ырасында, ушундай момундардын ичинде чагымчылык, жалаа таркалуусун жактыргандарга дүйнөдө жана акыретте оорутуучу азап бар. Алла – билет, силер – билбейсиңер!” (Нур сүрөсү, 19-аят).

Уяттуулук жана адептүүлүк адеп-ахлак баалуулуктарынын эң башында турат. Дини жана ыйманында кандайдыр бир кемчилик бар болгон инсан мына ушул эки нийматка ээ боло албайт.

Азирети Пайгамбар: “Уяттуулук – ыймандын жарымы” деген сөзү аркылуу адеп-ахлак менен ыймандын ортосунда өтө күчтүү байланыш бар экендигине ишарат кылууда. Ошондуктан

коомдо ар кандай уяттуу иштердин жайылуусун каалагандар ошол коомдун ыйманына каршы өтө чоң кылмыш жасоодо. Ал эми диндин негизги максаты тавхид ишенимин орнотуу менен бирге адеп-ахлак менен жуурулушкан күчтүү, кубаттуу коомдук бир бүтүндүктү пайда кылуу.

Адеп-ахлактан алыстаган канчалаган коомдор Алла Тааланын каргышына калышкан. Үлгү алам деген кишиге дүйнө тарыхында мындай окуялар өтө көп. Буларды көрүү үчүн да дүйнө жүзүнө өрнөк алуучу көз караш менен карай билүү керек.

Куран аятында мындайча баяндалган:

“Жер үстүндө жүрүп, күнөөлүүлөрдүн арты кандай болгондугун карап көргүлөчү” – дегин.”

(Намл сүрөсү, 69-аят)

Коомдо чектен чыккан адепсиздиктердин көбөйүүсү кыяматтын белгиси. Башкача айтканда, дүйнөнүн жок болуусу. Бул нерсе адеп-ахлактык баалуулуктарды ысырап кылуу, дүйнөнү жок кылуучу иш-аракет экендигин көрсөтүп турат. Кыямат жакындаган мезгилде ишке аша турган адепсиздик, бузукулук жана чектен ашуулар бир канча хадистерде баяндалган:

“Инсандар үчүн ушундай бир убакыт келет: алар жалаң курсагын камын ойлоп, курсак үчүн кайгырып калышат. Ар намыс деген нерсе мал

байлык менен өлчөнөт. Алардын кыбыласы аялдары болушат. Акчалары, тутунган дини болушат. Мына ошолор жаратыктардын эң жамааны. Алардын Алла Таала тараптан эч бир насиби болбойт.” (Али ал-Муттаки, Канзул уммал, XI, 192/31186).

“Ушундай бир убакыт келет, киши (ырыскысын) адал жол менен же арам жол менен тапкандыгына маани бербей, карабай деле калат!” (Бухарий, Буйу, 7).

“Ушундай бир убакыт келет (дейсиң), туура сөз айткандар жалганчы, туура эмес сөз айткандар чынчыл, ишенимдүү кишилер чыккынчы, чыккынчылар ишенимдүү киши катары таанылат. Инсандан күбөлүк кылуу талап кылынбаса деле күбөлүк кылышып, талап кылынбаса деле касам ичип баашташат.” (Табераний, XXIII, 314).

“Ушундай бир заман келет, инсандар жакшылыка чакырып жамандыктан кайтарбай калышат.” (Хайсамий, Мажмауз заваид, VII, 280.).

Күндөрдүн биринде Азирети Пайгамбар:

“Инсандарга ушундай бир заман келет, ал мезгилде момун-мусулмандардын жүрөгү сууда эриген туз сыяктуу эрип кетет” деди. Ал жердегилер:

“Эмне үчүн эрип кетет?” деп сурашат. Азирети Пайгамбар:

“Болуп жаткан жамандык, күнөө иштерди токтото албагандыгы үчүн” деп жооп берет. (Али ал-Муттаки, Канз, III, 686/8463).

Абдуллах б. Умардан келген төмөнкү риваят да адепсиздик жана ысыраптын инсанияттын жок болуусуна себеп экендигин ачыкча көрсөтүп турат: **“Азирети Пайгамбар** бизге мындай деди:

“Эй, мухажирлер жамааты! Башыңарга беши түрдүү сыноо келип, мына ошол сыноодон ийгиликтүү өтө албай калышыңардан корком жана алардан Алла Таалага баш калкалаймын. Алар төмөнкүлөр:

1. *Кайсы бир коомдо зынаакордук жайылып, натыйжада бул нерсе эл арасында уяттуу иш катары жашыруун эмес, ачык эле абалда кылына турган болсо, ал жерде жугуштуу ооруулар жана мурда болуп көрбөгөн оорунун түрлөрү жайылат.*

2. *Таразадан алдаган коом сөзсүз түрдө жардылык, кыйынчылык жана өкүмдардын зулумдугуна дуушар болот.*

3. *Мал-мүлкүнүн зекетин бербеген коом кургакчылык менен жазаландырылат. Эгерде алардын мал-мүлкү болбогондо аларга эч качан жамгыр жаамак эмес.*

4. Алланын буйруктарынан жана Азирети Пайгамбардын сүннөтүнөн узактаган ар бир коом сырткы душмандардын чабуулуна кабылат жана душмандар алардан кээ бир нерселерди алып кетет.

5. Имамдары (жол башчылары) Алла Тааланын китеби менен толук амал кылбай, өздөрүнүн кызыкчылыгына жараган өкүмдөрдү гана тандай турган болсо, Алла Таала аларды өз ара эсептештирип койот.” (Ибн Маажжа, Фитан, 22; Хаким, IV, 583/8623.).

Алла Таала пенделери ушундай абалга түшүп калбоосу үчүн бир канча эскертүүлөрдү берген:

“Эмне сөз сүйлөсө да, анын алдында көзөмөлдөп даяр турат” (Каф сүрөсү, 18-аят) деген аят аркылуу инсандар дайыма көзөмөлдөнүп тургандыгын баяндоодо. Биз инсандарды, жүрөктөрдү ойготууга, шариат өкүмдөрүнө көңүл бурууга, чектен ашпоого, пайдасыз нерселер менен алектенип, өмүрдү ысырап кылуудан алыс болууга чакырууда.

Чындыгында кандай иш болбосун орто жолду карманууга үндөп, адеп-ахлакты даңазалаган көптөгөн аяттар бар. Алардын экөөсү төмөнкүчө:

“Маанисиз иштерден (сөздөрдөн) жүз үйрүшөт.” (Муьминун сүрөсү, 3-аят).

“Жүрүшүндү орточо кыл, үнүңдү басаңдат. Анткени үндөрдүн эң жаманы эшектердин үнү.” (Локман сүрөсү, 19-аят).

Чындыгында **“оройлук”** инсандын адеп-ахлагын алсыратып, ысырапка дуушар кылат. Ал жумшактык жана уяңдык сыяктуу эң жакшы эки мүнөздү жок кылат. Аятта да эшектин үнүнө окшош-турулган. Бул нерсе инсандын жаратылышын четке кагуу менен бирге адамдык алыстоо алыстоо болуп саналат.

Инсанга Кураны Каримдин тили менен айтканда **“жумшак сөз”**¹³ менен сүйлөө жарашат. Алла Таала **Азирети Мусаны Фараонго** жөнөтүп жатып ага жумшак сүйлөөнү буюрган. Ошондой эле Алла Таала Кураны Каримдин башка бир жеринде:

“Пенделериме айткын: “Жакшы (сөздөрдү) гана сүйлөсүн”. Акыйкатта, шайтан алардын ортолоруна кастык салат. Анткени шайтан инсандын анык душманы” (Исра сүрөсү, 53-аят) деген аят аркылуу адеп-ахлак эрежелерине моюн сунууну буйрук кылууда.

Экинчи бир аяттын мазмуну болсо төмөнкүчө:

“Алланын ырайымы менен сен аларга жумшак мамиле кылдың. Эгерде сен таш боор, орой болгонунда, алар сенин айланандан алыстап кетмек.” (Аали Имран сүрөсү, 159-аят).

Экинчи тараптан башка мамилелер сыяктуу эле адеп-ахлакта да орто жолду кармануу керек. Эгер орто жол кармалбай турган болсо кээ бир адептик мамилелер инсанды чектен чыгууга же болбосо ысырапка карай түртөт.

Мисалы жөнөкөйлүк адептик мамилелердин бирөөсү. Бирок мындай мүнөздү да кыйыр түрдө мактанууга же болбосо текебердикке айлантуу ысырап болот.

Чындыгында кээ бир инсандар өздөрүн “жөнөкөй инсан” дедиртиш үчүн жөнөкөй сыяктуу көрүнүүгө аракет кылышат. Эл көрсүн үчүн жасалган же чын ыклас менен аткарылбаган мындай мамилелер негизи жөнөкөйлүктү эмес, жашыруун текебердикти камтыйт.

Мисалы: “Мен үч күндө араң дегенде бир жолу Куранды баштан-аяк окуп чыгам. Мен бечара араң бир мечит салдырдым же болбосо баланча кедей кембагалга жарбам бердим” деген сыяктуу сөздөр да текебердикти жөнөкөйлүк катары көрсөтүүгө болгон аракет.

Ошондой эле жөнөкөй болом деген ой менен, текебер кишинин астында кордолуунун да мааниси жок. Мындай абалга түшүү да адептик ысырапка кирет.

Кадыр-баркты көтөрүү максатында текебердикке жол берип жатып, достук, үй-бүлө мамилелеринде чын ыкластуулукту жоготуп алуу чектен ашуу болуп саналат. Демек, мамиледе чекти тактап, белгилеп, ошого жараша мамиле жасоо керек. Инсан ушундай абалдарда гана ысыраптан алыс боло алат.

Мисалы, **Азирети Пайгамбар** кулдарга жана кызматчыларга кичи пейилдик менен кайрылуу керектигин мындайча баяндаган:

“Эч кимиңер кулдарына же кызматчыларына “кулум, күңүм” деп кайрылбасын! Анткени, аял-эркек баарыңар Алла Тааланын кулусуңар. Аларга да “уулум, кызым” деп кайрылгыла!” (Муслим, Алфаз, 13).

Ошол эле учурда күнөө, бузукулук менен алектенген жана Алланын каарына калган кишилерге кайрылуунун жол-жобосун да төмөнкүчө эскерткен:

“Эки жүздүү кишиге “мырза” деп кайрылбагыла! Эгер эки жүздүү кишиге мырза деп кайрылатурган болсоңор Алла Тааланын азабын өзүңөргө

тарткан болосуңар” деп айткан. (Абу Давуд, Адаб, 83; Ахмад б. Ханбал, V, 346.).

Демек, инсандар менен мамиле курууда жөнөкөйлүк, уяндык сыяктуу баалуу мүнөздөргө ээ болуу абдан жакшы. Бирок жолуккан ар бир жанга ушундай мамиле кылуу туура эмес. Бул адеп-ахлактык ысырапка алып барат. Ылайыктуу болгон кишиге жакшы мамиле, ал эми ылайыктуу болбогон кишиге да өзүнө жараша мамиле кылуу шарт. Эң негизгиси кандай абал болбосун Алла Таала койгон чектен ашпай, орто жолду кармана билүү аркылуу салабаттуу момун мүнөзүнө ээ болуу.

Азирети Пайгамбар Ислам адеп-ахлагы менен жашап, үмөтүнө да мына ушул үлгүлүү адеп-ахлакты сунуштап кеткен.

Азирети Пайгамбар айланасындагы кишилердин арасындагы күнөөлүүлөрдүн ким экендигин так билген болсо да анын күнөөсүн жүзүнө айткан эмес. Анын мындай кемчилигин ага жарашпагандыгын билдирүү үчүн: *“Мага эмне болду билбеймин, бирок сени ушундай абалда көрдүм”* деген сыяктуу сөздөрдү колдонуп, айыпты өзү тарапка багыттап койгон.

Ушуга окшогон кичи пейилдиктин дагы бир өрнөгүн төмөнкү окуядан көрүүгө болот. **Азирети Пайгамбар** мечитте отурган мезгилде анын мур-

дуна жагымсыз жыт келет. Ошондо Ал: *“Төө этин жегендер барып дааратын жаңылап келсин”* деп айткан. Ал бул сөз аркылуу жел чыгарган кишини уят кылбастан жалпы элге кайрылып, мындай абалдан алыс болуу керектигин билдирген. Башкача айтканда ал жерде отурган кайсы бир кишинин кокустан жел чыгарып алгандыгын ашкере кылып уят кылбастан, ал жердеги бардык сахабаларына жаңыдан даарат алдырган.¹⁴

Чындыгында ырайымдуулук, жумшак мүнөз жана уяңдык пайгамбарларга тиешелүү. Ошондуктан **Азирети Пайгамбар** да чөлдөн келген корс инсандардын кайра кайра *“Эй Мухаммед! Эй Мухаммед!”* деген кайрылууларынын ар бирине *“Эмне дейин дедиңиз эле?!”* деп жумшак жооп берген. (Муслим, Нузур, 8; Абу Давуд, Айман, 21/3366.).

Бирөөнүн кемчилигин ондоп түзөп, туура тарапка багыттоо үчүн ошол кишинин аң-сезимин, дүйнө таанымын эске алуу керек. Өзгөчө жогорудагыдай пайгамбарлар көрсөткөн усулдарды колдонуу дагы да пайдалуу болот.

14. Чындыгында Азирети. Пайгамбардын мындай мамилелериндеги даанышмандыкты сезе албаган кээ кишилер б.а. Захирилер, хадистин сырткы көрүнүшүнөн мааны чыгарып, төө этин жеген кишинин даараты бузула тургандыгын айтышкан.

Ошол эле учурда “жоомарттык” жана “бирөө үчүн сарптоо” эң пазилеттүү амалдардын катарын толуктайт. Бирок ошолорду ишке ашырып жаткан учурда да адеп-ахлактан жазбоо керек. Эгер мындай болбой турган болсо жакшылык кылып жатып милдет кылуу, көңүл оорутуу, текеберленүү сыяктуу каталарга жол берилип, кылынган жакшылыктардын сообу текке кетип, кылынган амалдардын ысырап болуусуна шарт түзүлөт. Ошондуктан ата-бабаларыбыз жакшылык кылуу учурунда кандайдыр бир адепсиздикке жол бербөө үчүн өтө кылдат мамиле жасашкан.

Адеп-ахлагы жана салабаттуулугу жогору болгондуктан муктаж болуп туруп эч кимден эч нерсе сурабаган кыз-келиндердин жана улгайган аялдардын намысын коргоо максатында атайын фонддор түзүлгөн. Улгайган аялдарга атайын тазаланган жүн берип, аларды ийиритип, жипке айлантип, кайра эле аларды жакшы баада фонд өзү сатып алуу аркылуу маңдай тер менен акча табуу шартын тузүшкөн.

Садага берүүчүлөр менен алуучулар ыңгайсыз абалда калбасын деген максатта атайын “садага таштарын” орнотушкан.

Муктаждар үчүн тамак-аш уюштурулуп, аларды ыңгайсыз абалга салбоо үчүн бети жабык идиштер колдонулган жана түнкүсүн таркатылган.

Безмиалем Валиде Султан корс, орой кожо-
юндардын колунда иштеген кызматчылардын ар
намысын, адамдык аброюн коргоо максатында
алар тарабынан сындырылган буюмдарды жана
чыгымдарды төлөө үчүн атайын фонд түзгөн.

Себеби, Алла Таала кулдарынын башка бирөө
тарабынан кордолуп, ыңгайсыз абалда калуусуна
ыраазы болбойт. Мына ушуларды толук түшүнүп,
Ислам адеп-ахлагы менен жашап, бизге көрсөтүп
кеткен адептери, кичи пейилдиги, уяңдыгы жана
сезимталдыгы биз үчүн табылгыз байлык, өрнөк.

Жыйынтыктап айта турган болсок Алла
Таала жашообузда жакшы адеп-ахлакты туу
тутуп, сезимтал жүрөк жана инсандык өзгөчөлүк-
кө жарашыктуу өмүр кечирүүнү талап кылууда.
Себеби адеп-ахлак Алла Таала тарабынан жалгыз
инсандарга белек катары тартууланган.

Бирок инсандын, бул өзгөчөлүккө көңүл бур-
бай башка макулуктарга окшоп кетүүсү жада
калса алардан да төмөн даражага түшүп кетүүсү,
инсандык өзгөчөлүктүн аброюу үчүн кандай гана
оор жоготуу жана ысырап болот!

**Алла Таала бизди ар кандай жамандык-
тардан, акыретибизди жок кылуучу ысырап-
тан сактасын. Азирети Пайгамбардын төмөнкү
дубасынан пайда алууну бизге да насип кыл-
сын:**

“Аллахым! Жаратылышымды кооз кылган сыяктуу эле адеп-ахлагымды да кооздо!”

“Эй Раббим! Мени адеп-ахлактын туу чокусуна чыгаргын. Шек-күмөнсүз муну ишке ашыра турган жалгыз Сенсиң!”¹⁵

Омийин!.....

15. Ибн Хажар, Фатхул баари, X, 456.

Ой-пикирде

Ысырап

Бешик менен кабырдын ортосундагы кыска жашоону жүрөк менен жетиштүү даражада сезип, ой жүгүртүү ар бир акыл эстүү киши үчүн зарыл. Инсан келечек менен байланыштуу болгон, чийелешкен түйүндүү маселелерди вахийдин көрсөтмөсү менен гана түшүнө алат. Болбосо бул нерсе жөн гана өлүмдөн качуу сыяктуу маанисиз, натыйжасыз чарчоо болуп саналат.

Ой-пикирде ЫСЫРАП

Алла Таала адам баласына акыл, ой жүгүртүү жана пикир кылуу сыяктуу баалуу мүмкүнчүлүк тартуулап, анын аброюн башка макулуктарга салыштырмалуу өйдө кылган. Кураны Каримдеги бардык мисалдар, буйруктар акыл-эстүү кишилерге багытталып айтылган. Бул жерде инсандардын дайыма пикир кылуусу жана жаратылышты карап, өрнөк алуусу максат кылынган.

Ошондуктан көптөгөн аяттарда: **“Акылыңарды иштетпейсинерби?”**, **“Түшүнбөйсүңөрбү?”**, **“Ойлонбойсуңарбы?”**, **“Балким түшүнүп калаарсыңар”**, **“Өрнөк алгыла”** деген сөздөр аркылуу ой жүгүртүүгө багытталган чакырыктарды көрүүгө болот.

Кураны Каримде акылдын чыныгы ордун баса белгилөө максатында он алты жерде **“Эй, акыл ээлери!”** деген кайрылуу жасалган. Ошондуктан инсандык баалуулуктарды баалап, ошого жараша өмүр сүргүсү келген акыл эстүү инсандар Кураны

Карим тарабынан багытталган пикир дүйнөсүнө кирүүгө мажбур.

Эгер инсан Кураны Каримге багытталган пикир дүйнөсү жок болуп, жалаң акылга гана таянганда, бир канча акыйкатты жетиштүү даражада андап-түшүнүү мүмкүнчүлүгүнө ээ боло алмак эмес. Анын үстүнө ой жүгүртүү нийматын жалаң напсинин каалоолору үчүн гана колдонуп калмак.

Ушул өңүттөн алып караганда, Куран жана сүннөттүн жетегине жана эскертүүлөрүнө муктажбыз. Себеби инсандын пикир ааламына багыт берип, ага туура жаашоонун жол жобосун көрсөткөн жалгыз жол башчы Кураны Карим жана сүннөт.

Ой жүгүртүү эң маанилүү ибадаттардын бирөөсү. Туура ибадат жашоосун орнотуп, жаратканга татыктуу кул болуу үчүн аалам жана ааламдагы кубулуштардын терең маанисине жана сырларына ээ болуу кажет. Муну ишке ашыруу үчүн да жүрөк же болбосо жан дүйнөнү ой жүгүртүү менен тереңдетүү зарыл. Акылдагы бардык ой-пикирлердин, жан дүйнөбүздөгү туйгулардын, жада калса алган ар бир демибиздин Алланын ыраазычылыгы менен дал келүүсүнө көңүл буруу ар бир момундун пикирине жана койгон максаттарынын арасына камтылыш керек.

Себеби Алла Таала бизди Өзүнүн улуу затына кулдук кылуу үчүн жараткан. Жаратылыш өзгөчөлүгүбүзгө дал келбеген бардык ой пикирлер, кыймыл-аракеттер ысырап аянтына кирип, арылбай келет.

Инсанга берилген керемет нийматтардын бири – акыл. Бирок ал акыйкатты табуу үчүн жалгыз өзү жетиштүү боло албайт. Бул инсандын ой жүгүртүү өзгөчөлүгүнүн мээ менен жүрөк же болбосо ички жан дүйнө функцияларынын чогуу жуурулушуп иштөөсүнө байланыштуу. Жалаң мээге же акылга маани бериле турган болсо, ал инсан балким жакшы бир адис, бул дүйнөлүк пайдага оңой ээ боло алган киши болуусу мүмкүн. Бирок толук момун-мусулман болуу үчүн жан дүйнө борбору болгон жүрөктүн да атайын руханий тарбия менен тарбияланып, акылга жол башчы болуусу зарыл. Себеби сезимдердин борбору жүрөк. Ал ой жүгүртүүгө, ой жүгүртүү болсо кишинин арзуу-каалоолоруна багыт берет.

Демек, бардык кыймыл-аракеттердин негизги себеби жүрөк. Ал эми сезимдер болсо жүрөктө орун алган. Ошондуктан Алла Тааладан келген буйруктарды алгач жүрөккө жайгаштыруу башка органдарга караганда дагы да маанилүү. Көкүрөгү Куран жана сүннөт менен нурданган кишинин акылы акыйкатка дагы да ийкемдүү болот. Алла-

дан келген булактан өз насибин алган акыл менен жүрөк гана инсанды жакшылыкка жана акыйкатка жеткире алат. Ал эми чыныгы ой жүгүртүү вахий менен сугарылган акыл жана көңүл бири-бирине дал келген учурда гана пайда болот.

Акыл жетпеген кээ бир маселер жөнүндө орунсуз ойлонуу да ой-пикирди ысырап кылуу. Алла Тааланын сыпаттары жана алардын бул ааламдагы чагылуусу, Кураны Карим, аалам жана инсандын өзүндөгү өзгөчөлүктөр жөнүндө ой жүгүртүү зарыл. Бирок Алла Тааланын Зат сыпаттары жөнүндө ойлонуу, тагдыр менен байланыштуу маселелердин сырларын толук бойдон түшүнүүгө аракет кылуу мүмкүн эмес. Бул жөн гана зээнди ысырап кылуу дегендикке жатат. Мындай нерсеге Куран жана сүннөттүн негизинде да тыюу салынган.

Көздүн көрүү, кулактын угуу мүмкүнчүлүгү чектелген сыяктуу эле акылдын да ой жүгүртүү, түшүнүү мүмкүнчүлүгү чектелген. Ошондуктан акыл вахийдин жол башчылыгына муктаж. Илахий акыйкаттар жөнүндө пикир кылуу зарыл. Эгер бул маселелер жөнүндө пикир кылбай турган болсок кандайдыр бир жамандыкка жол ачылган болот. Ошол эле учурда акыл өз чегинен ашып, кээ бир маселелер жөнүндө ашыкча пикир кылуу-

су инсанды ысырапка түртүп, натыйжада акыреттик өкүнүчкө дуушар кылат.

Напсинин башкаруусунан арылбаган, текебер, бой көтөрүү сыяктуу жаман сапаттардан таасирленген жана аруу жүрөктөрдүн тарбиясын албаган акылдын ой жүгүтүүсү сөзсүз түрдө өзүнүн жолунан чыгып, инсанды туура эмес тарапка багыттайт.

Азирети Мавляна мындай деген:

“Эгер шайтанда акылындай өлчөмдө сүйүүсү да болгондо, азыркы шайтан абалына түшмөк эмес.”

Демек, акыл жалгыз өзү толук мааниге ээ эмес. Ага сөзсүз түрдө жүрөк же болбосо жан дүйнөнүн сезимтал өзгөчөлүктөрү жол башчылык кылуусу шарт. Качан жүрөктөгү сезимдерге руханий тарбия берилген учурда гана акылдын тизгинин колго алып, ага туура багыт берүү мүмкүнчүлүгү пайда болот.

Сезимдерди башкара билүү өтө кыйын. Бирок ички сезимдерди Алла Тааланын ыраазычылыгы менен айкалыштырууга аракет кылуубуз шарт. Бул нерсе Кураны Карим жана сүннөттүн негизиндеги ой жүгүртүү аркылуу гана ишке ашат. Мына ушундай ой жүгүртүүнүн негизинде пикирибиз менен сезимдерибиз Алланын ыраазычылыгына

шайкеш болгон абалга келет. Бул Алланын бизге берген жакшылыгынын натыйжасы.

Жүрөк сезимдердин мекени болгондой эле, ыймандын да мекени. Себеби ыйман өтө улуу сезим жана туйгу. Чындыгында ыйман акыл менен эмес жүрөк менен тастыкталат. Ааламдагы илахий сырлар да ыймандуу жүрөккө байланган акыл менен гана билинет, ачыкка чыгат.

Ошондуктан ыйман диндин эң маанилүү, эң сезимтал негизи. Ал напсинин каалоолоруна мүмкүнчүлүк бербейт. Эгер айнекте бир чач талындай жарака бар болсо, убакыттын өтүүсү менен ал жарака чоңоюп, натыйжада айнек сынат. Мына ушул сыяктуу эле жүрөккө жарака же болбосо кандайдыр бир кара так түшүрбөө үчүн дайыма этият болуу керек.

Чын ыклас (хушу) менен ибадат кылуу сооптун артуусуна, ал эми ыкластан алыс болуу сооптун азаюусуна себеп болот. Эгер инсандын пикири напсинин каалоолоруна карай көбүрөөк багыт ала турган болсо, анда жүрөктө жарака пайда болуп, ыйман коркунучка кабылат. Ал эми ыйман үчүн көңүл кош болуу кишини туура жолдон чыгарат.

Бул маселеге тиешелүү болгон мисалдардын бири **Карун окуясы**. Карун негизи туура жолдо жүргөн инсан болгон. Кийин Алла Таала ага өтө көп байлык берген. Ал берилген байлыкты көтөрө

албай чектен чыгып, ошончо байлыкка өз мүмкүнчүлүгү менен ээ болгондугун айтып чыкты. Жада калса, **Азирети Мусага** каршы чыга баштады. Натыйжада Алла Таала аны ошол ишенген байлыгы, мал-мүлкү менен кошо жерге көмдү.

Аятта анын абалы туурасында мындайча баяндалган:

“Акыры, аны да, анын турагын да жерге жуттуруп жибердик. Алладан башка ага жардам берээр бир да тайпа болгон жок, ары көмөк көрсөтүүчүлөр да болгон жок.” (Касас сүрөсү, 81-аят).

Ыймандын жүрөктөн чыгуусу же тайгалануусу нан кесип жатып алаксып колун кесип алган киши сыяктуу. Башкача айтканда, бычактын тайып кетүүсү көз ирмемдик нерсе. Ыйман да ушундай. Сезимдердин борбору жүрөк болгондуктан анын багыты да бат-баттан өзгөрүп кетүүсү мүмкүн. Бул Жараткандын колундагы иш. Жараткандын “Хаадий (туура жолго баштоочу)” сыпаты бар болгон сыяктуу эле “Мудилл (туура жолдон адаштыруучу)” сыпаты да бар. Булардын кайсыны качан жана кандай таасир берери, албетте биз үчүн белгисиз.

Экинчи бир мисал катары Кураны Каримде баяндалган **Балъам б. Бауранын** окуясын айтсак болот. Анын напсине бироз гана баш ийүүсү өзүнүн түбүнө жетти. Ал деле башында Алланын

салих, такыбаа кулдарынан болчу. Көптөгөн кереметтерди көрсөтүп, кылган дубалары дароо кабыл болчу. Бирок кийинчерээк напсинин арзууларына баш ийүүсү, башкача айтканда акыл тизгинин напсисине карматуусу анын жок болуусуна себеп болду.

Анын мындай абалы Кураны Каримде төмөнкүчө баяндалган:

“Аларга Биз түшүргөн аяттар кыйгап өткөндүктөн шайтан ээрчип алып, адашуучулардан болгон адам тууралуу айтып бер. Эгер Биз кааласак муну менен анын даражасын жогорулатып койор элек. Бирок ал ушул (убактылуу) дүйнөгө абдан берилип, өз каалоосун эрчиди. Ал итке окшош: Эгер куусаң тилин саландатат, жөн койсоң да тилин саландатат берет. Алланын аяттарын четке каккан адамдардын мисалы дал ушундай. Ушул баянды айт, алар ойлонушсун.” (Арааф сүрөсү, 175-176-аят).

Жогоруда да баяндалгандай, акылды вахий менен жуурулуштурбай туруп жалаң напсинин каалоолоруна таянып иштетүү инсанды акмактыкка алып барат. Аятта да баяндалгандай жолдон адаштырат. Ошондуктан **Азирети Пайгамбар** дубасында:

“Эй Раббим! Мени эч качан, жада калса көз ачып жумганчалык болсо да напсимдин колуна тааштаба!” деген сөздөр аркылуу момун-мусулмандын руханий абалы кандай болуу керектигин бизге өрнөк кылып көрсөткөн.

Демек, ыйманыбызды коргоо үчүн дайыма коркуу жана үмүт сезимдеринин ортосунда болуп, ошого жараша ой жүгүртүп, ой пикирибизге багыт берүү керек. Акыркы демибизди ыймандуу абалда берүү үчүн жүрөгүбүздү өмүр боюу көзөмөлдөп турууга мажбурбуз.

Алла Таала башка бир аятта мындай деген:

“Эй ыйман келтиргендер! Алладан чындап корккула жана мусулман абалда жан бергиле.”

(Аали Имран сүрөсү, 102-аят).

Мисалы, бирөөнү Алла Таала үчүн гана жакшы көрүп, Алла Таала үчүн гана жаман көрүү керек. Эгер мындай нерселер Алла Таала үчүн болбой, тескерисинче башка кызыкчылыктар үчүн боло турган болсо, анда руханий жан дүйнө үчүн өтө чоң жоготууга айланышы мүмкүн. Албетте жакшылыкка татыктуу кишилер жакшылык көрүүсү керек, жамандыкка татыктуу кишилер да ошого жараша мамиле көрүш керек. Салих кишилерди жакшы көрүү бактылуу жашоого себепчи болот. Кураны Каримде:

“Эй, момундар! Алладан коркуп, чынчыл адамдар менен бирге болгула” (Тавба сүрөсү, 119-аят) деп баяндалган.

Ал эми кайсы бир дин душманын жакшы көрүү балакеттин келүүсүнө себеп болот. Аятта Алла Таала мындай деген:

“Чындыгында аманатты (Ислам динин) асмандар менен жерге жана тоолорго сунуш кылдык. Ошондо алар аны моюнга алуудан баш тартышты, андан коркушту. Аны адам баласы мойнуна алды. Анткени ал өтө заалым, такыр билимсиз...” (Ахзаб сүрөсү, 72-аят).

Инсан Алла Таала тарабынан өзүнө жүктөлгөн аманаттын жоопкерчилигин, маанисин жетиштүү даражада сезе албагандыгы үчүн Кураны Каримде заалым жана билимсиз (жахил) катары сыпатталган. Бул нерсе бир эле учурда жүктөлгөн аманаттын оор экендигин, көңүлкош карабай, этият мамиле жасай турган маселе экендигин ачыктоодо.

Жакшы амалдарды кылып, акыл жана жүрөгүбүздү ой жүгүртүү аркылуу ирфанга айланткан учурда гана “заалым” жана “билимсиз (жаахил)” деген сыпаттардан арылабыз.

Алла Таала Аср сүрөсүндө инсандын өкүнүчтөн арылуусу үчүн ыйман келтирүүгө, жакшы амалдарды кылууга, акыйкатка жана

сабырдуулукка чакыруу менен бирге коомдук өз ара байланышты бекемдөө керектигин баяндаган. Мазмуну өтө терең маанилерди камтып турган бул сүрө жөнүндө **Имам Шаафий** мындай деген:

“Инсандар Аср сүрөсүн терең ойлонуп, түшүнүүгө аракет кылса, мына ушул эле нерсе аларга жетиштүү болмок.” (Ибн Касир, Аср сүрөсүнүн тафсири.).

Кураны Каримде Алла Таала пенделерине ой жүгүртүүнүн жол жобосун да үйрөтүүдө. Мына ушундай аяттардын бирөөсүндө мындай деп айтылат:

“Силер аларды жакшы көрөсүңөр, (баары бир) алар силерди жек көрүшөт. Силер Китептин баарына ыйман келтиресинер, алар бетме-бет келген учурда: “Ишендик!”—деп, өздөрүнчө калган кезде ачууланып, бармактарын тиштешет. “Кара ниетинер менен кошо өлгүлө!”—деп айт. Чындыгында, Алла – жүрөктөрдүн түпкүрүндөгүнү Билүүчү!” (Аали Имран сүрөсү, 191-аят).

Асман жана жер сыяктуу белгилүү бир аймакка, күндүз жана түн сыяктуу белгилүү убакытка байланыштуу болгон кубулуштар Алла Тааланын кудуретин көрсөтүп турат. Булар акыл-эси ордунда болгон кишилер үчүн Алла Тааланы таанып билүүгө чакырган дааватчылар сыяктуу. Алла

Таала пенделерин табияттын кубулуштарына акырындык менен көнүгүүнү арзуу кылууда. Себеби ааламдагы жаратылыштын бардык кубулуштары жүрөгү Алла Таалага болгон сүйүү менен чалкып турган инсандар менен гана сүйлөшөт. Кичинекей нерседен баштап чоң нерсеге чейинки бардык жандуулар Алла Тааланын улуулугун чагылдырууда.

Жаратылыштагы аталган кубулуштар жөнүндө ой жүгүртүү инсанды жөнөкөйлүк атмосферасына карай багыттайт. Момундун салабаттуулугу өзүнүн алсыз экендигин, башкача айтканда өзүнүн чегин билүүсүнө байланыштуу. Киши дайыма Жараткандын алдында канчалык алсыз, жада калса жок өкүмүндө экендигин кабыл алыш керек. Кабыл алган учурда гана текебердик сыяктуу руханий илдеттерден арылат.

Ошондуктан **Азирети Пайгамбар** өзүнүн дубаларында:

“Оо, Жаратканым! Биз Сени, Сага ылайыктуу даражада тааный албадык...” деп айткан. (Мунави, II, 520).

Турмушта алсыздык жана бечаралыктын даамын татпаган кишинин напсиси азоо атка окшойт. Фараон, Намруд, Карун, Хамман ж.б.у.с. Мындай кишилер зулумдук кылуудан ырахат алышат.

Экинчи тараптан эгер инсан башына түшкөн ар кандай сыноо, оору жана түрдүү кырсык балээ-лерден сабак ала турган болсо, бул нерсе акыйкатта ал киши үчүн жакшылык болот. Себеби мындай чарасыздык Алла Тааланы эстетип, чын дили менен “Аллахым Өзүң Улуусуң” дедиртет.

Инсандардын руханий жан дүйнөсү тарткан азабына жараша жетилет. Ошондуктан Алла Таала пайгамбарларын жана салих пенделерин даражаларына жараша кыйынчылыктарга дуушар кылган. Мындай кыйынчылыктар алар үчүн табылгыс ниймат болуп, руханий жактан өсүп жетилүүсүнө себеп болгон.

Шейх Сад Шираазий мындай деген:

“Түшүнгөн кишиге дарактын ар бир жалбырагы маърифатуллах (Алла Тааланы таанып билүү) үчүн өзүнчө чоң бир китеп. Ал эми Алла Тааланы тааныбагандар үчүн бардык дарактарды топтосоң да бир жалбыракчалык мааниге ээ эмес.”

Ички сезимдерибиз ой жүгүртүү менен жуурулушкан учурда гана ааламдагы илахый кубулуштарды терең түшүнө турган абалга жетет. Ааламдагы кубулуштар болсо үн жана сөздөн куралбаган ыр саптарына окшош. Бул ыр саптарын жүрөктөгү сезимдердин тереңдигине жараша гана түшүнүү мүмкүн.

Жан дүйнөсү терең инсандар ааламдагы кубулуштарга терең кудукка назар салган сыяктуу көз караш менен карашат. Андан ары кубулуштун терең маанилерине карай жол тартышат.

Жан дүйнөнүн сезүүсүн, жүрөктөрдүн көрүүсүн баяндоого сөз жетпейт. Ошондой эле тил да аны толук ачыктап бере албайт. Мына ушундай өзгөчөлүккө ээ болгон жүрөк менен гана ааламга назар салгандар Алла Таала тарабынан сунулган, көз жоосун алган чексиз илахий усталыкты көрүп, түшүнөт жана ушундай кооздуктан ырахат алат.

Алар бир эле топурактан азыктанып бирок түрдүү жалбырак ачкан дарактарга, гүлдөргө жана алардын түрдүү жыттарына, түрдүү мөмөлөрдүн бири-бирине окшошпогон даамдарына, көпөлөктүн канаттарындагы кооздуктарга ибарат назары менен карашат. Жаратылыштын “лисану хал — абалдын тили” деп аталган сырдуу баяндамаларына кулак төшөшөт. Мындай өзгөчөлүктөгү инсандар үчүн бул аалам барактары ачылып, окууга даяр турган китеп сыяктуу.

Ал эми жан дүйнөсү жарды болуп, пикир кылуудан, ой жүгүртүүдөн алыс болгон кишилер, бардык нерсенин сырткы кабыгын гана көрүп, ичиндеги даам жана жытынан насипсиз калган сыяктуу.

Азирети Мавлана мындай абалды төмөнкүчө сүрөттөгөн:

“Дүнүйөгө көңүл койгондор көлөкө уулаган мергенчиге окшош болушат. Көлөкө канттип аларга мүлк болсун!? Акмак мергенчи гана куштун көлөкөсүн куш деп ойлоп, аны кармоого аракет кылат. Бирок анын мындай кылыгына бутакта конуп отурган куш да таң калат.”

Кайсы бир акылман мындай деген:

“Бул дүйнө акылдуулар үчүн Алла Тааланын кудуретин жүрөк менен кароо, акмактар үчүн курсақты тойгозуп, ырахатты кандыруу.”

Чындыгында ааламга ибарат жана акылман-дуулук менен назар салган акылмандар ар бир кубулуштан сабак алат. Кайдыгер кишилер болсо: “Бул дүйнөгө бир жолу келесиң. Ошондуктан болушунча жашап калыш керек” деген сөздөрдү айтып, жүрөктөрдөгү кара такты чоңойтконго салым кошушат.

Азирети Мавлана акылыбызды топтоп, аба-лыбыз жөнүндө ой жүгүртүп, жаратылыш максатыбыз жөнүндө терең ойлонууга үндөөдө:

“Инсандарды карачы! Бул ааламдагы Алла Тааланын улуулугун байкап, көрүп туруп эмнеге мынча көр сыяктуу болосуң. Денеңдин каалоолору жана дүйнөлүк арзуулар сага тоо сыяктуу чоң,

ал эми чыныгы ой жүгүтүү кумурска сыяктуу кичинекей көрүнүп жатат?! Эй, төмөкүнүн да эң төмөнкү даражасына түшкөн киши! Таш эч нерседен кабарсыз болгон сыяктуу эле, сенин да эч нерседен кабарың жок. Ой жүгүртүүгө маани бербей, кандай гана сонун ырахаттан кур жалак калып отурасың. Кандай гана бечара адамсың!”

Ой жүгүтүүнү напсинин арзууларына баш ийдирип салуу кандай гана өкүнүчтүү. Ой жүгүртүүдөн алыстоо жүрөктүн жалкоолугу. Ал эми жүрөктүн көр жана дүлөй болуусу инсандын сезимдерин жок кылат. Алла Тааланын бар экендигин жана кудуретин чагылдырган ушунча кубулуш менен аралаш жашап жүрүп бирок жүрөктөрдүн сезимсиз калуусу инсандын жаратылышы менен да төп келбейт. Ааламга тек гана жалаң көз менен назар салуу руханий чөгүүнүн белгиси. Мындай абал Кураны Каримде төмөнкүчө баяндалган:

“Алар эмне (саякаттап) жер кезбей жатышабы? Анан да, алардын түшүнө турган жүрөктөрү, уга турган кулактары болсо кана. Ырасында (каапырлардын) көздөрү сокур эмес. Бирок көөдөндөгү жүрөктөрү сокур.” (Хаж сүрөсү, 46-аят).

Азирети Мавлана туура эмес багыттагы ой жүгүртүүнү алтын күрөк менен шыпырынды алууга окшоштурган. Ал эми ой жүгүртүү алтын-

дан да баалуу. Ушунча баалуу нерсени болбогон, арзыбаган нерселер менен жок кылуу ысырап болуп саналат.

Жыйынтыктап айта турган болсок, ой-пикир туура жерде жана туура убакытта кылынуусу шарт. Эгер мындай болбой турган болсо, анда пайдасыз, өз багытын таба албаган ой жүгүртүү болуп, өкүнүчкө гана себепчи болот. Чындыгында Жараткандын эскертүүлөрүнө баш ийбей, ой жүгүртүүнү напсинин каалоолору үчүн сарптагандардын акыреттеги өкүнүчтөрү аятта мындайча баяндалган:

“Алар Тозокто: “Бизди Тозоктон (кайра дүйнөгө) чыгар. Биз мурда жасаган иштерибизден башка жакшы амалдарды жасайлы”, – деп жалбарышат. (Ошондо аларга): “Силерге, үгүт кылган адамдан үгүт алууга жете тургандай (узак) өмүр бербедикпи? Анын үстүнө силерге эскертүүчү да келген болчу. Эми (азап даамын) таткыла. Заалымдар үчүн эч колдоочу болбойт! (– деп айтылат)” (Фаатыр сүрөсү, 37-аят).

Демек түбөлүк жашоодо бактылуу болуу үчүн бул дүйнөдө акылды өз ордунда пайдалануу зарыл. Ал үчүн ой пикирибизди жана сезимдерибизди напсинин арзууларынан эмес Алла Тааланын берекесинен азыктандыруу керек.

Азирети Мавлана ушул маселеге дагы да жакшыраак көңүл бурууга үндөп мындай деген:

“Бизди ыңгайсыз абалга салган пикирлер, арзуулар, васвасалар жүрөгүбүзгө сайылып, бирок көрүнбөгөн тикен сыяктуу. Мындай тикендер бир эле кишиден эмес бир канча кишиден келип жүрөгүбүзгө сайылууда.”

Ошондуктан жүрөбүздүн руханий абалына доо кетирип, ой жүгүртүү өзгөчөлүгүн жокко чыгара турган напси жана шайтандан келген азгыруулардан коргонуу керек. Радио толкундары так берилбеген учурда үндөр да так, даана угулбаган сыяктуу эле жүрөктөгү туура эмес сезимдер да анын жоголуусуна шарт түзөт. Балыктар деңиздин ортосунда, ал эми кургакта жашоочу жаныбарлар өздөрү ыңгайланышкан аймактарда өмүр кечиришет. Инсандын руханияты да бир гана Кураны Карим жана сүннөттүн нурдуу атмосферасында бактылуу боло алат.

Өлүмдү тафаккур кылуу инсанды напсинин жана шайтандын арзууларынан куткарып, аруу, таза сезимге ээ кылган өзгөчөлүк. Аятта төмөнкүчө баяндалган:

“Өлүм мастыгы чындап келет! Өлүм, сен качкан нерсе. Сурнай тартылып, убада кылынган күн келип жетет.” (Кааф сүрөсү, 19,20-аяттар).

Хадисте:

“Бардык арзуу, каалоолорду түп тамыры менен жок кылган өлүмдү көп көп эстегиле!” (Тирмизий, Кыямат, 26).

Акылдуу адам бул дүйнөдө жашап жүрүп топурактын астын түшүнө билген, ошол ааламга даярдык көрө алган киши. Инсан ой жүгүтүү аркылуу кабыр жашоосун түшүнүүгө болгон күч-аракетин жумшаган учурда гана келечек ааламынын сырына ээ боло алат. Бешик менен кабырдын ортосундагы кыска жашоону жүрөк менен жетиштүү даражада сезип, ой жүгүртүү ар бир акыл эстүү киши үчүн зарыл. Инсан келечек менен байланыштуу болгон, чийелешкен түйүндүү маселелерди вахийдин көрсөтмөсү менен гана түшүнө алат. Болбосо бул нерсе жөн гана өлүмдөн качуу сыяктуу маанисиз, натыйжасыз чарчоо болуп саналат.

Алла Таала кулдарын бейишке чакырууда. Ошол себептен улам жолдон адашпасын деген максатта биз кулдарына эскертүү берүүдө. Бул нерсе аятта мындайча баяндалган:

“Биз силерди жөн эле (ойноп) жаратып, силер Бизге кайра кайтпайбыз”, – деп ойлодуңарбы.” (Муминун сүрөсү, 115-аят).

Азирети Пайгамбар да ой жүгүртүү жана инсандык өзгөчөлүктөрүбүз дүйнөлүк кызыкчы-

лыктардын астында тебеленип жок болуп кетпесин деген максатта Алла Таалага баш калкалап:

“Аллахым бул дүйнөнү биз үчүн эң жогорку максат кыла көрбө! Үйрөнүп жаткан илимибизди, биз бара турган акыркы точка кылбагын!” деп дуба кылган (Тирмизий, даават, 79).

Ошондой эле Азирети Пайгамбар бизди, уктаар алдында ой жүгүтүүгө жана ал үчүн дуба кылып, муктаждардын абалын ойлоп, дайыма Алла Таалага мактоо жана шүгүр кылган абалда болуу керектигин мындайча баяндаган:

“Бизди жедирип ичирген, коргоп калкалаган Алла Таалага мактоолор болсун. Коргоп калкалоочусу жок канчалаган инсандар бар.” (Муслим, Зикр, 64).

Чындыгында инсан үчүн, уктаардан мурда берилген нийматтар жөнүндө ой жүгүртүп, Алла Таалага шүгүр кылуусу өтө маанилүү пенделик озуйпа. Канчалаган инсандар ач, суусуз жүргөн мезгилде курсактын ток болуусу, канчалаган кишилер коркунучта же болбосо муктаж абалда жашап жаткан мезгилде эч нерседен кем болбой бейкапар өмүр сүрүү, түрдүү жаратылыш кырсыктарынан улам канчалаган инсандар үй-жайсыз калган мезгилде жылуу жумшак үйдө жатуу кандай гана улуу ниймат жана ошол эле учурда кандай гана чоң жоопкерчилик.

Инсандын өз напсиси менен өзү эсептешүүсү өтө маанилүү. Бул нерсе ар бирибиздин ой-пикир жашообузда өзгөчө орунга ээ болуусу шарт. Чындыгында “Эсепке тартыла электен мурда өзүнөрдү өзүнөр эсепке тарткыла” деп айткан **Азирети Умар** да ар күн кечинде:

“Тигр дарыясына бир кой сууга чөгүп өлө турган болсо, Алла Таала анын эсебин Умардан сурайт.”

“Бүгүн Алла үчүн эмне иш кылдың, эй Умар?” деген сыяктуу сөздөр аркылуу өзүнүн напсисин көзөмөлдөп турган.

Биз мына ушундай сезимдерди канча жолу жашай алдык? Күндүзү тиричилик менен алектенип жүрүп чарчаган органдарыбыз менен канча жолу түн уйкуну бөлүп эсеп-кысап кылдык? Колубузду жаагыбызга таянып, жаратылыш максатыбыз, каяктан келип каяка баратканыбыз, жашообуздун канчалык даражада туура багытта баратканы жөнүндө ойлоно алдык. Динибиздин талаптарын канчалык даражада аткарып, Эгебиздин буйруктарын канчалык даражада жашообузга сиңдире алдык. Алла Таала жөнөткөн Кураны Каримдин маданиятына жана руханий дүйнөсүнө канчалык сүңгүп кире алдык. Кураны Каримдин жандуу тафсири болгон Азирети Пайгамбардын жолун канчалык даражада жолдой алдык. Кыймыл ара-

кетибиз, абалыбыз Анын өрнөктүү жүрүм турумуна канчалык даражада окшошту жана биз бул жөнүндө канчалык пикир кыла алдык. Эгер бул жаатта кемчиликтерибиз бар болсо, ал кемчиликтер бизди канчалык даражада кайгыга салат? Же болбосо эң эле баалуу болгон тафаккур казынабызды ичибизде жоготуп алдыкпы?

Кураны Карим биз инсандарга ыйманын куткаруу үчүн таш бараңга кабылган **Хабиб Нажжар**, жалбырттаган отко ташталган **Асхабы Ухдуд**, хидаят берилгенден кийин өтө чоң кыйынчылыктарга көкүрөк тоскон **сыйкырчылардын** абалын мисал катары баяндоодо. Биз болсо Алла Таала берген ыймандын баркын, наркын канчалык даражада аңдап түшүнө алдык?

Алла Таала ой жүгүртүүсүз жашоодон жана ой жүгүртүүдө ысырапка жол берүүдөн сактасын. Жүрөгүбүздү, акылыбызды, сезимдерибизди жана ой пикирлерибизди Алланын ыраазычылыгынан алыстаткан абалдардан алыс кылсын.

Омийин!

Ырыскы пабууда жана мал сарптоодо

Ысыран

Күнүбүздө болуп жаткан руханий тынчсыздануу, стресс сыяктуу абалдардын өзөгүндө туура эмес киреше, бирөөнүн акысына кирүү, шүгүр-канаттан алыс болуу, көп мал-мүлккө ээ болуп, көп-көп сарптоону арзуу кылуу сыяктуу абалдар бар экендиги баарыбызга белгилүү. Мындай көп мал табуу жана аны болушунча чачып сарптоону арзуу кылгандарга мындай абалдан арылуу үчүн дайыма кул акысын жана арам-адал жөнүндөгү Ислам дининин эрежелерин түшүндүрүп, айтып туруу зарыл.

Ырыскы табууда жана мал сарптоодо ЫСЫРАП

Бул жашоо сыноо болгондуктан Алла Тааланын кудурет жана улуулугун чагылдырган чексиз ниймат жана кубулуштар менен кооздолгон. Бул нийматтар инсандын ички жан дүйнөсүн байыткан сыяктуу эле, кээде тескерисинче фитнес жана бузукулуктарга себепчи болуу мүмкүнчүлүгү да бар. Нийматтардын баары аманат. Ошондуктан кимде-ким аманатты колдонууда анын негизги максатынан четтеп, напсинин же шайтандын арзуулары менен багыт ала турган болсо, анда ал ысырапка жол берген болот. Алла Таала асман-жердеги нийматтардын баарын инсанга арнап берген. Бирок бул нийматтардын кыяматта эсеп-кысабы болоорун да Кураны Каримде мындайча баяндаган:

“Мындан соң (силерге берилген жакшылыктардан) ошол күнү сөзсүз сураласыңар.”

(Такаасур сүрөсү, 8-аят).

“(Эй, момундар!) Силер мал-мүлкүнөр жана напсиңер аркылуу сыноодон өткөрүлөсүңөр.”

Силерге чейин Китеп түшүрүлгөндөрдөн жана мушриктерден көптөгөн ыза кылуучу сөздөрдү угасыңар. Эгер сабыр кылып, Алладан корксоңор, анда бул – иштердин максатка жеткени.” (Аали Имран сүрөсү, 186-аят).

“Биз силерди жөн эле (ойноп) жаратып, силер Бизге кайра кайтпайбыз”, – деп ойлодуңарбы?” (Муьминун сүрөсү, 115-аят).

Алла Таала тыйган нерселердин эң жаманы нийматтарды колдонуудагы чектен чыгуу. Себеби, бул нерсе түбөлүктүү болгон акырет бактылуулугун четке кагып, азапты тандап алуу дегенди туюндурат.

Адам баласы ысырап дегенде көбүнчөсү материалдык нийматтардагы ашыкча сарптоону түшүнүшөт. Албетте, бул ысырап түшүнүгүн чектөө болуп саналат. Чындыгында материалдык нийматтардагы ысырапкордук кандай арам кылынган болсо, руханий нийматтардагы ысырапкордук да дал ошондой эле арам кылынган. Жада калса, руханий нийматтардагы ысырапкордуктун жоопкерчилиги дагы да оор, дагы да жоопкерчиликтүү.

Акырет жашоосунун кыйрашына себеп болгон материалдык жана руханий ысыраптын эң маанилүүлөрүнүн бири **ырыскы табууда жана күнүмдүк сапртоолордогу ысыраптар.**

Алла Таала бардын кулдарынын ырыскысын өлчөп, белгилеп койгон. Ал Алла Таала тарабынан гана бериле тургандыгы Кураны Каримде төмөнкүчө баяндалган:

“Мен жин жана адамдарды Өзүмө сыйынуулары үчүн гана жараттым. Мен алардан (эч кандай) ырыскы да каалабаймын жана алар Мени азыктандыруусун да каалабаймын. Аныгында Алла – ырыскы Берүүчү жана Күч-кубаттын Ээси.” (Зарият сүрөсү, 56-58-аят).

“Канчалаган айбандар өздөрүнө азыгын камдай алышпайт. Алла аларга да силерге да ырыскы берип жатат. Ал – Угуучу, Билүүчү.” (Анкабут сүрөсү, 60-аят).

“Жер бетиндеги бардык жан-жаныбардын ырыскысы – Алладан келет. Ал алардын туруктуу жана убактылуу ордуларын билет. Баарысы Ачык Китепте (жазылуу).” (Худ сүрөсү, 6-аят).

Улуу Алла Таала жогорудагы аяттардын маанисинде илим, кудурет жана ырайымдын чексиз экендигин баяндоодо. Чындыгында, биз жер астында, кургакта жана океандын тереңинде жашаган жандыктардын саны жөнүндө ой жүгүртө да албайбыз. Бирок Алла Таала алар жөнүдө толук маалыматка ээ. Жада калса алардын жашоосу,

ырыскысы Алла Таала тарабынан көзөмөлдөнүп туруусу Анын кудурет күчүн чагылдырып турат.

Ушул жактан алып караганда биз, инсандар ырыскынын артынан жүргөн мезгилде Раззак (ырыскы берүүчү) сыпатына ээ болгон Алла Тааланы эч качан унутпай, дайыма жүрөк аркылуу Аны менен жакын байланышта болуунун амалын ойлоп, ой жүгүртүү керек.

Алла Таала пенделеринин ырыскысына кепилдик берет. Ошондой эле бул маселедеги Алла Тааланын күч-кудурети төмөнкү хадисте кандай сонун баяндалган:

“Башыңар кыймылдап турган болсо, демек ырыскыңардан кыжаалат болбогула. Себеби инсанды энеси кызыл эт, жылаңач абалда төрөйт. Андан кийин Улуу Алла Таала ага түрдүү ырыскы берет.” (Ибн Мааж, Зухд, 22).

“Алла Тааланын казынасы өтө чоң. Инсандар жеп-ичкен жана сарптаган нерселер менен Анын казынасы кемибейт. Ал өтө жоомарт, түнү-күнү дебей байлыгын ырыскы катары таркатат. Эми аалам жаратылгандан бери уланып келген ушул сарптоолор жөнүндө бир ойлоп көр! Анын мүлкүндөн эч нерсе кемибейт, азайбайт...” (Бухарий,

Ошондуктан ырыскы маселесинде ашыкча тынчсыздануу напсинин гана каалоосу. Биздин милдет – Алла Таала берген, жазган ырыскыны **адал жол менен гана табууга** аракет кылуу. Аракет кылгандан кийин да Алладан келген абалга ыраазы болуп, жашоону улантуу. Ырыскы туурасында ашыкча тынчсызданып Алла Тааланын Раззак деген сыпатын унутуу же болбосо дагы да көүрөөк мал-мүлк табайын деген максатта арам жолдорго түшүп кетүү Алла Таала койгон чектен ашып, ысырапкорчулукка жол берүү дегенди түшүндүрөт.

Ошол эле учурда, “Кандай болгон күндө деле Алла Тааланын бизге берээр ырыскысы чектүү экен. Иштеп чарчагандын кереги жок” деген сыяктуу сөздөрдөн, түшүнүктөн алыс болуу керек. Себеби мындай нерселер артык кылам деп тыртык кылып алууга себепчи болот.

Алла Таала ырыскы табууда бакылдык жана ичи тардык менен чектен ашкандардын, дүйнөлүк байлыкка берилип, акыреттик жашоону унуткандардын кейиштүү абалдарын төмөнкүчө баян кылууда:

“Ал мал-дүйнө топтоп, аны санаган. Топтогон мал-дүйнөсү аны түбөлүк кылат деп ойлойт. Жок! (Андай болбойт) ал сөзсүз “быркыратуучуга” (тозокко) ыргытылат. “Быркы-

ратуучу” эмне экенин билесиңби? Ал Алланын жагылган оту (тозогу). Ал (денени көзөп өтүп) жүрөктөргө чейин жетет. Албетте, ал алардын үстүнө жабылат. Тартылган устундардын ичинде (болушат).” (Хумаза сүрөсү, 2-9-аяттар).

Азирети Пайгамбар өзүнүн үмөтү ырыскы табуу жолунда ысырапка жол берип, орто жолду кармай албай калуусунан кабатырланганын бир хадисинде төмөнкүчө билдирген.

“Мен (аркы дүйнөгө) кеткенден кийин силерге бул дүйнө кызыкчылыктары жана кооздуктары силерди тартып кетүүсүнөн коркомун!” (Бухарий, Зекет, 47).

Ырыскы табуу үчүн ибадат жана коомдук кызматтарга тоскоолдук жарата турган иш-аракеттерди жасоо туура эмес болгон сыяктуу эле, үй-бүлөнүн жүдөп-какоосуна себеп боло турган чалык даражада жалкоолук кылуу да арам болуп саналат. Ибадатка жана коомдук кызматтарга тоскоол болбогон, жүдөтпөгөн, орто жолдуу, пландуу, үй-бүлө бактылуулугуна зыян келтирбеген, адал жол менен табылган ырыскы берекелүү ырыскы болуп эсептелет.

Экинчи тараптан дүйнөлүк мал-мүлктү жакын туугандардан баштап коомдогу алсыз бей бечараларга жардам берүү, акыреттик бактылуулукка ээ болуу максатында гана топтоо абзел. Ошондой

эле жоомарттык жана ырайымдуулук сыпаттары момун-мусулмандын табиятына сиңип, отурукташуусу шарт.

Ырайымдуулук – ыймандын эң чоң мөмөсү. Ал эми ырайымдуулуктун эң ачык белгиси башкалардын муктаждыктарын жоюу үчүн колдон келген аракетин жасоо. Башкача айтканда, Алла Таала берген нийматтарды башкалар менен бөлүшүү.

Азирети Мавлана кандай сонун айткан:

“Бул дүйнөлүк жашоо түш сыяктуу. Бул дүйнөдө байлык, мал-мүлк ээси болуу, түшүндө казына таап алган кишинин абалына окшош. Мал-байлыктар муундан-муунга өтүү аркылуу бул дүйнөдө кала берет.”

Ушул жааттан алып караганда мал-мүлк топтоп, аны сарптабастан, динден узак болгон, сарамжалдуу сапртоону билбеген, мураскорлорго таштап кетүү, акыреттик чоң жоопкерчиликти талап кылат. Акыл-эси ордунда болгон киши, албетте мындай кадамдардан алыс болот. Кураны Каримде мындайча баяндалган:

“Алтын, күмүш жыйнап, бирок Алла жолунда сарптабагандарга сыздатуучу азапты сүйүнчүлө”! (Тавба сүрөсү, 34-аят).

Күндөрдүн биринде **Азирети Пайгамбар** сахабаларынан мындай деп сурады:

“Кимиңер мураскордун мал-мүлкүн өзүнүн мал-мүлкүнөн дагы да жакшыраак көрөт?” Сахабалар:

“Баарыбыз өзүбүздүн мал-жандыкты башкасынын мал-жандыгына караганда жакшы көрөбүз!” дешти.

Ошондо Азирети Пайгамбар:

“Кишинин соопчулук үчүн сарптаган мал-мүлкү гана өзүнүкү болуп эсептелет. Ал эми сарптабастан жыйнап жүрүп таштап кеткени мураскорлоруңуку.” деп айткан. (Бухарий, Рикак, 12).

Шейх Сади нийматтарды колдонуу туура-сында мындайча насаат берген:

“Акча, байлык аркылуу аброй тапса болот деп ойлобо! Көлчүктүн акпаган суусу өтө жаман жыттанат. Малыңды соопчулук үчүн сарптаганга аракет кыл. Аккан сууга асман жардам берет: жамгыр жаадырат, сел агызат, аны кууратпайт. Акылдуу инсандар өздөрү менен кошо мал-байлыгын да тиги дүйнөгө ала кетишет (Алла жолунда сарптоо аркылуу). Ал эми ичи тар, бакылдар болсо мал-байлыгына кош колдон жабышып жүрүп, акыры бул дүйнөгө таштап кетишет.”

Абу Хурайра мындай деген: **Азирети Пайгамбарга** бир киши келип мындай деди:

“Эй, Алланын элчиси! Садаганын кайсы түрүнүн сообу дагы да көбүрөөк?” Азирети Пайгамбар ага мындайча жооп берет:

“Күч-кубаты ордунда болуп, алдан-күчтөн тая электен мурда, ден соолугу чың, ичи тарып турган мезгилде, кедей болуп калам деген кыжаалатчылык бар кезде же дагы бай болом деген арзуу күч алган мезгилде берген садагалардын сооптору дагы да чоң болот. Жан чыгарда: “Ага ушунча бергиле, тигиге мынча бергиле” деп бөлүштүрүүнүн эч бир пайдасы жок. Ал байлык ансыз деле же бул же тигил мураскордуку болуп болуп эсептелет.” (Бухарий, Зекет, 11).

Абдуллах б. Шиххир мындай деген:

“Адам баласы байлыгым, байлыгым деп эле басып жүрөт. Эй, адам баласы! Жеп түгөткөн, кийип эскирткен же садага берип акырет үчүн сооп кылып жөнөткөндөн башка кайдагы мал-байлыгың бар!?” (Муслим, Зухд, 3-4).

Азирети Пайгамбар башка бир хадисинде мындай деген:

“Кимиңер жаны, малы аман, ден соолугу чың, күнүмдүк азыгы бар болгон абалда таң атырса, анда ал кишиге бул дүйнөгө тиешелүү болгон нийматтардын баары берилиптир.” (Тирмизй, Зухд, 34).

“Ислам хидаятына ээ болуп, өзүнө жетээрлик ырыскысы бар болуп, ага канаат кылган киши кандай гана бактылуу киши!” (Тирмизй, Зухд, 34).

“Мусулман болгон, өзүнө жете турганчалык ырыскы берилген, Алла Таала берген нийматка канаат кылган киши шек күмөнсүз (азаптан) кутулду.” (Муслим, Зекет, 125)

Абу Умаама Ийаад б. Салаба мындай деген:

“Күндөрдүн биринде сахабалар Азирети Пайгамбардын жанында отуруп бул дүйнөлүк мал-мүлктөн сөз кылышты. Ошондо Азирети Пайгамбар: “Силер укпайсыңарбы? Укпайсыңарбы? Жөнөкөй жашоо ыймандан болуп саналат, жөнөкөй өмүр сүрүү ыймандан болуп саналат.” (Абу Давуд, Таражжул, 2).

Алгач Алланын салих пенделиринин бири болуп, бирок кийинчерээк мал-байлыка кызыгуусу артып, Азирети Пайгамбардын эскертүүлөрүнө көңүл бурбай, байлыкка манчыркап жүрүп өтө жаман натыйжага кабылган Салаба аттуу кишинин абалы, акыл эси жайында болгон кишилер үчүн өтө сонун өрнөк.

Азирети Пайгамбар мындай деген:

“Адам баласында жашай турган үйү, денесин жаба турган кийими, жей турган наны жана

суу куя турган идиши бар болсо, мына ошол жетиштүү.” (Тирмизий, Зухд, 30).

Азирети Пайгамбар момун-мусулмандын ысыраптан оолак болуп, жөнөкөй шарттарда жашоосун сунуш кылат. Азирети Пайгамбар өзү мына ушундай жашоонун үлгүсүн көрсөтүп кеткен. Аны Азирети Пайгамбардын кээ бир дубаларындан көрсөк болот:

“Аллахым! Мухаммед үммөтүнүн ырыскысын жетиштүү даражада бере көр.” (Бухарий, Рикак, 17).

Күнүбүздө болуп жаткан руханий тынчсыздануу, стресс сыяктуу абалдардын өзөгүндө туура эмес киреше, бирөөнүн акысына кирүү, шүгүр-канааттан алыс болуу, көп мал-мүлккө ээ болуп, көп-көп сарптоону арзуу кылуу сыяктуу абалдар бар экендиги баарыбызга белгилүү. Мындай көп мал табуу жана аны болушунча чачып сарптоону арзуу кылгандарга мындай абалдан арылуу үчүн дайыма кул акысын жана арам-адал жөнүндөгү Ислам дининин эрежелерин түшүндүрүп, айтып туруу зарыл. Себеби кирешенин адал же арам экендиги кишинин ибадат жашоосуна, башка инсандар менен болгон мамилесине жана тагдырына таасир этет. Балдарыбыздын мүнөзүндөгү жакшы же жаман абалдардын өзөгүндө мына ушул нерсе жатат. Башкача айтканда, балдарыбыздын кемчиликсиз болуп, тескери таасирлерден

алыс болуусун кааласак, алгач кирешебиздин адал же арам экендигине көңүл буруу шарт.

Жүрөктөр Алла Тааланын буйруктарына жана Азирети Пайгамбардын сүннөтүнө баш ийип турган учурда гана дене мүчөлөр жакшылык жана берекенин башаты болот. Ал эми күмөн же болбо-со арам тамак менен азыктанган дене жалаң гана жамандыктын башаты болот.

Ошондуктан Азирети Пайгамбарды сүйгөн, анын насааттарына көңүл бурган, ысыраптан жана ичи тардыктан алыс болуп, адал ырыскы табууга көңүл бургандар, анын нурдуу жолун тандагандар акыретте да аны менен чогуу болуу бактылуулу-гуна ээ болушат.

Ар бир доордун күнүмдүк талаптары, мук-таждыктары ар башка. Мындай муктаждыктарды эң зарыл болгонуна баштап ишке ашыруу керек. Эгер берилген жардамдар кайсы бир муктаждык-ты жойбой турган болсо, анда ал ысырапка кирип калат. Мисалы, коом ыймандуу, адеп-ахлактуу жана мекенди сүйгөн, патирот жарандарга муктаж болуп турган мезгилде андан ылдый өзгөчөлүктө-гү инсандарды тарбиялоого каражат сарптоо...

Диний жашоо, адеп-ахлак жана руханий жан дүйнөлөр алсыздап турган мезгилде эң негизги муктаждык мына ушуларды жандандыруу, диний

жашоону, адеп-ахлак жана руханий тарбияны өнүктүрүү үчүн аракет кылуу.

Алла Таала мал-мүлк сарптоодо эң муктаж болгондорду табууга басым жасаган. Ошондой эле муктаждарды сыртынан таанып билүү момун-мусулмандар үчүн адатка айланып, көңүл бурула турман маанилүү маселе экендигин төмөнкү аятта баяндаган:

“Алла жолунда курчалган кедейлердин Жер бетинде сапарга чамалары жетпейт. (Алар) каниеттүү болгондуктан билбеген киши бай деп эсептейт. Аларды (кедейликтерин) жүздөрүнөн тааныйсың. Алар адамдардан суранышпайт. Жакшылыктан эмнени сарптабагыла, чындыгында, Алла – аны Билүүчү!” (Бакара сүрөсү, 273-аят).

Дагы да муктаж кишилер бар болуп туруп, бирок тааныштарга жан тартып, ага муктаждыгынан көбүрөөк мал-мүлк берүү да ысырап.

Азирети Мавлана мындай деген:

“Канчалаган байлар бар. Алардын бирөөгө жакшылык кылып, садага берүүсүнө караганда бербей эле койгондугу дагы да жакшыраак. Ошондуктан Алла Таала берген мал-байлыкты Алланын буйругуна ылайык гана сарптоо керек. Максатсыз сарптоолор ээнбаш кулдун өз ээсинин мал-мүлкүн

сооп алуу максатында талап-тоноочуларга садага кылып таркатуусуна окшош калат.”

Өзгөчө фонддордун, сооп табуу максатында курулган мекемелердин жетечилери мына ушул маселеге өтө кылдаттык менен мамиле кылуусу керек.

Экинчи тараптан кимдир бирөө үчүн ысырап же ичи тардык болуп эсептелген абал, экинчи бирөө үчүн андай болбошу деле мүмкүн. Себеби материалдык жана руханий баалуулуктарга ээ болгон кишилердин ар биринин абалы ар башка.

Ошондуктан Алла Таалага болгон жоопкерчилик кишинин күчүнө, такатына жараша белгиленген. Бул нерсе Кураны Каримде төмөнкүчө баяндалган:

“Алла ар бир жанга мүмкүнчүлүгү жеткен гана милдетти жүктөйт” (Бакара сүрөсү, 286-аят). Бул аят акыреттеги таразада бирөөнүн жоопкерчилиги башка бирөөнүн жоопкерчилиги менен эч качан дал келбей тургандыгын баяндоодо.

Ошол себептүү мүмкүнчүлүккө жараша колдон келген эң жакшы жардамдарды берүүгө аракет кылуу толук ыйманды чагылдырган абал болуп саналат. Мүмкүнчүлүгү болуп туруп бирок аткарылбаган жакшылык иштердин акырет тараз-

асында өзүнө жараша жоопкерчилиги боло тургандыгы анык.

Экинчи тараптан инсандардын берешендиктен алыстап кетүүсү, кичинекей, арзыбаган жардамына таянып өзүн-өзү жоомарт сезүүсү да жөн гана өзүн-өзү сооротуу. Биз, инсандар мал-мүлк сарптоо маселесинде **Азирети Пайгамбардын** жана анын сахабаларынын жолун жолдоп, алардан үлгү алуунун гана аракетинде болушубуз керек.

Эгер элге сиңген жоомарттык, берешендик түшүнүгүн негиз алып иш жасай турган болсок, анда Алла Таала үчүн өтө аз мал-мүлк сарптаган болобуз. Балким акыреттеги эсепке да күнөөкөр, бакыл, сараң деп жазылып калышыбыз ыктымал.

Алла Таала бардык маселелерде арам жана күмөндүү нерселерден алыс болууну насип кылсын. Жүрөгүбүздү ысырапкордук жана ичи тардык сыяктуу жаман сыпаттардан сактасын. Бизге тартуулаган бардык нийматтарын Өзүнүн ыраазычылыгына дал келе тургандай кылып сарптоону, жүзүбүз жарык абалда жанына барууну насип кылсын.

Омийин!

Ден соолук жана жеп ичүүдө

Ысырап

Жеп-ичүүдө, күнүмдүк жашообузда жана өзгөчө той- маарекелерибизде үрөйдү учура турганчалык деңгээлдеги ысырапка баарыбыз эле күбө болуудабыз. Текебердик, эл көрсүн жана аброй топтоо максатында өткөрүлгөн той топурактар, тамактын түрүн тизүү, моданын артынан сая түшүү ж.б.у.с. нерселер акыретте өтө чоң өкүнүчкө себеп болот. Себеби Алла Тааланын таразасына барган учурда булардын баарынын эсеп-кысабы алдыбызга коюлат.

Ден соолук жана жеп ичүүдө ЫСЫРАП

Ден соолук Алла Таала тарабынан берилип, бирок инсандар тарабынан көп деле баркталбаган эң чоң нийматтардын бири. **Азирети Пайгамбар:**

“Инсандар тарабынан көп деле баркталбаган эки түрдүү ниймат бар. Алар: ден соолук жана бош убакыт” (Бухарий, Рикак, 1) деп айткан.

Абдуллах бин Умар мындай деген:

“Кеч киргенде таңды, таң атканда кечти күтпө. Ден соолугуң чың болуп турган кезде оору-сыркоо үчүн, ал эми өмүр бою акыретин үчүн даяр бол.” (Бухарий, Рикак, 3)

Ден соолугубуз биз үчүн аманат. Ал үчүн жоопкербиз. Себеби дене менен кылына турган ибадаттар, албетте руханий жана материалдык жактан чымыр болгон дене менен гана ишке ашат. Ден соолук жакшы болгон учурда гана чын ыклас менен ибадат кылуу мүмкүнчүлүгү жаралат. Чындыгында денең ооруп турган учурда чын ыклас

менен намаз окуу же болбосо орозо кармоо мүмкүнбү? Пендени Алла Таалага жакындаткан канчалаган ибадат жана жакшы амалдар чың ден соолук менен гана ишке ашып келет. Эгер ден соолук начарласа ибадат жана кызматтар да солгундайт.

Ошондуктан ден соолугубуз ордунда болуп, мүмкүнчүлүк бар мезгилде аны колдон чыгарбай, берилген нийматтын акысын берүү максатында аракетти күчөтүп, ибадат жана жакшылык иштерге чуркоо зарыл.

Эгерде башка нийматтар сыяктуу эле ден соолук маселесинде да Алла Тааланын буйруктарына көңүл бурулбай турган болсо, ысырапка жол берилген болот. Мисалы, тамеки тартуу катардагы көрүнүш болгону менен ден соолука зыяндуу тарабы бар. Мындан башка дагы канчалаган зыяндуу заттарды колдонуу аркылуу ден соолугубузга залал келтирип жатабыз. Албетте, бул нерсе нийматты коромжу кылуунун өтө коркунучтуу түрү. Мындан сырткары ден соолукту бир гана жеп, ичүү менен эмес, ысык-сууктан коргоо керек. Ошол эле учурда жол эрежелерине көңүл буруу, башкача айтканда акылдын жана Алланын буйруктарынын негизинде коргоо шарт. Эгер мындай болбой турган болсо, анда ал коромжу болгон болот.

Улуу Ислам дини ден соолукту коргоо үчүн материалдык жана руханий жактан бир канча жол, усулдарды көрсөткөн. Мисалы жеп-ичүүгө көңүл буруу, жугуштуу ооруулар бар болгон аймактарга барбоо жана ал жердеги кишилердин сыртка чыкпоосун талап кылуу. Мындан сырткары да ушуга окшогон буйрук жана осуяттардын негизинде ден соолукту коргоо усулдарын көрсөтүп кеткен.

Ошол эле учурда материалдык жактан коргонуу менен кошо Алла Тааланын ыраазычылыгы үчүн садага берүү, Алла жолунда мал-мүлк сапртоо сыяктуу руханий жактан коргоочу механизмдерди да осуят кылган. **Азирети Пайгамбар** да ушул эле маселеге байланыштуу болгон хадисинде мындай деген:

“Силер ар бир муунуңар үчүн күндө бир садага беришиңер керек. Ошондуктан тарткан ар бир тасбихиңер, ар бир айткан тамхидиңер (Алла Таалага айткан мактооңор), тахлилиңер (Лаа илааха иллаллах деп айтуу), такбириңер, жакшылыкка чакырып жамандыктан кайтарууңар садага болот. Күн найза бою көтөрүлгөн мезгилде окулган эки рекет нафил намаз да мына ушулардын ордун толтурат.” (Бухарий, Сулх, 11).

Ден соолуктун жакшы болуусу Алла Таалага шүгүр келтире турган өтө чоң ниймат. Ал эми

шүгүр келтирүү болсо мал-мүлктү садага кылуу аркылуу ишке ашырылат. Ошондой эле зикир, ибадат жана Алла Тааланын ыраазычылыгы үчүн кылынган ар бир сооптуу амалдар руханий садага өкүмүндө болот.

Өрнөктүү муундун өкүлдөрү болгон сахабалар Алла Таала берген нийматтарды акыреттик пайда үчүн гана колдонууну максат кылышып, Алланын ыраазычылыгын табууга болгон күчүн жумшашкан. Алла Таала да алардын мындай аракетине береке берген. Биздин жашообузга сиңип калган коромжулук, люкс жашоо жана эл көрсүн үчүн байлык топтоо сыяктуу руханий ооруулар сахабалардын жашоо шартында такыр болгон эмес. Себеби алар эртеңки бара турган жери кабыр экендигин жакшы түшүнүшкөн жана ошого жараша өмүр кечиришкен.

Ден соолук бизге аманат. Эгер денебиз өзүнө керектүү болгон тамак-ашты өз убагында албай турган болсо бат эле алсыздап, ооруга чалдыгат. Денени ашыкча тойгузуу да дал ушундай эле натыйжага алып келет. Демек, адал тамакты деле ашыкча жеп-ичүү денеге зыян алып келээри белгилүү болгон сыяктуу эле, арам тамак менен азык-тануу да бир тараптан денеге, экинчи тараптан руханий жан дүйнөгө зыян берет.

Жеп ичүү маселеси инсандардын руханий жан дүйнөсүнүн абалына жараша да өзгөрүп турат. Мисалы, шариятта тойгондон кийин деле ашыкча жеп-ичүү ысырап. Тарыйкатта болсо тойгонго чейин жеп-ичүү ысырап. Ал эми акыйкатта болсо денеге жетиштүү өлчөмдөгү тамакты жеп-ичип жаткан учурда Алла Тааланын көзөмөлүндө экендигин унутуу ысырап. Ал эми маърифатта болсо жогорудагылардын баарын ичине камтуу менен бирге Алла Таала берген нийматтарды ой жүгүртпөстөн жеп-ичүү ысырап болот.

Кызыр (а.с.) олуя **Абдулхалик Гуждуванийди** (к.с.) зыярат кылат. Бул эки кишинин ортосундагы сүйлөшүү жеп-ичүүдөгү руханий кылдаттыкты чагылдырган кандай гана баалуу өрнөк:

Кызыр (а.с.) Абдулхалик Гуждуванийдин берген тамактарын жебей, дасторкондон ыраак отурат. Абдулхалик Гуждуваний таң калып:

“Булар адал тамактар. Эмне үчүн жебей жатасыз?” деп сурайт. Кызыр (а.с.) болсо:

“Ооба, адал тамактар. Бирок бышырган киши бираз ачуусу келип, Алла Тааланы унуткан абалда бышырыптыр” деп жооп берет.

Демек, тамак-аштын адалдыгы жана аны бышырган кишинин ошол учурдагы руханий абалы, тамакты жеген кишинин руханий дүй-

нөсүнө жана ибадаттарына таасир берет. Бул нерсе тамак-аштын канчалык даражада маанилүү экендигин ачыкча көрсөтүп турат. Тилеке каршы, күнүбүздө ачык жерде сатылган тамак-аштардын сырткы көрүнүшү жана аңкыган жыты канчалаган бей-бечаралардын, сатып алууга мүмкүнчүлүгү болбогон кишилердин көңүлүн бурууда. Алардын назары ошол тамак-ашка тийүүдө. Бирок биз ошондой тамактарды жеп жаткан учурда руханий жан дүйнөбүзгө канча зыян тийгизгенин ойлоп да койгон жокпуз. Себеби тамак-аш сатып алган учурдагы руханий абалыбыз кайра эле өзүбүздүн сезимдерди башкарып келүүдө.

Жүрөктүн тазалануусунда же болбосо жамандыктан арылуусунда адал тамактын таасири өтө чоң. **Абдулкадир Гайланий** мындай деген:

“Арам тамак жүрөктү өлтүрөт. Ал эми адал тамак жүрөктү тирилтет. Кээ бир тамактар сени бул дүйнөлүк кызыкчылыктар менен алек кылат, кээ бир тамактар сени акыреттик кызыкчылыктар менен алек кылат. Ал эми кээ бир тамактар сенин Алла Таалага болгон арзууңду күчөтөт.”

Азирети Мавлана мындай деген:

“Кээ күнү ашказаныма кирген күмөндүү тамак-аштар илхам келүүсүнө тоскоол болот.”

көнүл бурган сыяктуу эле, руханий абалына да көнүл буруу керектигин айгинелейт.

Азирети Мавлана башка бир сөзүндө:

“Денени ашыкча багып семиртпе! Себеби анын бара турган жери – кара топурак. Сен жан дүйнөңдү байытканга аракет кыл! Чындыгында бийиктикке көтөрүлө турган мына ошол жан дүйнө. Денеңе бал кошулган таттуу, майлуу неселерди аз бер. Себеби аны ашыкча баккан киши напсинин каалоолорун ээрчийт жана аягында уят болуп калат.”

Демек, ушунчалык маанилүү маселеге кайдыгер мамиле жасоо момун-мусулман кишинин мүнөзү менен коошпогон нерсе.

Өтүп кеткен улуу аалымдар:

Алла Таала медицина илимин **“Жегиле ичкиле! Бирок ысырап кылбагыла!”** (Аъраф сүрөсү, 31-аят) деген бир аяттын жарымына камтып койгонун айтышып, материалдык жана руханий жактан чың болуш үчүн жеп-ичүүдө ысырап кылуудан өтө алыс болуу керектигин баса белгилеп кетишкен. (Ибн Касир, Тафсир, II, 219).

Хадистин маанисинде:

“Жегиле, ичкиле, кийгиле, садага бергиле! Бирок ысырап жана текебердикке жол бербегиле!”

ле!” (Бухарий, Либас, 1) деген сөздөр аркылуу муктаждыктын чегине ишарат кылууда.

Башка бир хадисте мындайча баяндалган:

“Напсиң каалаган ар бир нерсени жеп ичүү ысырапкордук болуп саналат!” (Ибн Мааж, Аtima, 51).

Мындай абал эл арасында “сугалактык” деп аталып, динибиз тарабынан да буга тыюу салынган. Ошол учурда бул нерсе “бар болсо эле болушунча жей берүү керек” дегенди да түшүндүрбөйт.

Азирети Умар Азирети Жабирге жолугуп калат. Азирети Жабирдин колунда эт бар эле. Азирети Умар аны көрүп:

“Бул эмне” деп сурайт. Азирети Жабир:

“Бул эт, жегим келип сатып алдым” деп жооп берет. Ошондо Азирети Умар төмөнкүчө эскертүү берет:

*“Сен напсиң каалаган ар бир нерсени сатып ала бересиңби? Же сен **“Силер дүйнөдөгү жашооңордо өз жакшы нерселериңерди кетирдиңер жана андан пайдаландыңар”*** (Ахкаб сүрөсү, 20-аят) деген аятта баяндалган кишилердин катарына кошулуп калуудан корпойсуңбу?!” (Ибн Ханбал, Зухд,

Азирети Пайгамбарыбыз да жеп-ичүүнүн чегин, эрежелерин жана ден соолукка пайдасын өтө сонун айтып кеткен:

“Ашказанды ашыкча толтуруу өтө кооптуу. Чындыгында бир канча тиштем нан деле инсанга күч кубат бере алат. Эгер киши көп тамак жегиси келген болсо, анда ашказандын үчтөн бирин тамак, үчтөн бирин суу менен толтуруп, үчтөн бир бөлүгүн абага калтырып койсун!” (Тирмизий, Зухд, 47).

Асры саадат (бактылууулук доору) доорунда болуп өткөн төмөнкү окуя жеп ичүүдө **Азирети Пайгамбардын** сүннөтүнө баш ийүүнүн канчалык маанилүү экендигин көрсөтүп турат:

Искандариянын башчысы Азирети Пайгамбарга көптөгөн белек-бечкек менен кошо бир дарыгер жөнөтөт. Азирети Пайгамбар ага:

“Үй бүлөңдүн жанына кайта берсең болот. Себеби биз ачкалмайынча тамак жебейбиз. Жеген учурда деле курсак тойгучакты жебейбиз” деп айткан.

Мындай осуяттар ашыкча жеп ичүүдөн келип чыккан канчалаган илдеттерди сакайтуунун жол-жобосун камтууда.

Азирети Умар да бул маселе туурасында төмөнкүдөй осуят калтырып кеткен:

“Курсагыңарды ашыкча толтуруудан этият болгула. Себеби мындай абал денеге зыян, ооруга себепчи болуп, кишинин намаз окуусуна тоскоолдук жаратат. Жеп-ичүүдө орто жолду кармангыла. Себеби орто жол дене үчүн өтө пайдалуу болуп, ысыраптан алыстатат.” (Али ал-Муттакий, Канз, 433).

Кылымдар боюу Исламдын жол башчылыгын аркалаган ата-бабаларыбыздын күнүмдүк жашоосундагы тазалык, жөнөкөйлүк жана жеп ичүүдө орто жолду кармануу аркылуу коомго орноткон фундаментин батыштык изилдөөчү Thevenot 1665-жылы Парижде жарык көргөн саякатнаамасында төмөнкүчө баяндаган:

“Пайдалуу нерселерди колдонгондугу үчүн түрктөрдө ооруу, сыркоо өтө аз кездешет. Аларда биздин өлкөдөгү бөйрөк жана ушуга окшогон коркунучтуу илдеттердин бирөөсү да жок. Жада калса, алар мындай ооруулардын атын да билишпейт. Менин оюмча түрктөрдүн дени сак болуусунун бирден-бир себеби бат-бат жуунуп тазалануусу жана жеп-ичүүдө орто жолду кармануусу болсо керек. Алар өтө аз жешет. Жеген нерселери да христиандардыкы сыяктуу ара-лаш-куралаш тамактар эмес.”¹⁶

Мындан сырткары “Инсан жеш үчүн жаша-бай, жашоо үчүн жеш керек” деген сөздөр да жөн жерден айтылбаса керек. Бул сөз ошол эле учурда момун-мусулмандарга тиешелүү болгон эң маанилүү өзгөчөлүктү да чагылдырууда. Чындыгында төмөнкү окуя сөз кылынган маселенин Ислам ахлагындагы чегин өтө сонун камтууда:

Күндөрдүн биринде **Азирети Пайгамбардын** үйүнө конок келген болчу. Азирети Пайгамбар ага сыйлоо үчүн кой саадырды. Конок өзүнө сунулган сүттү ичип түгөттү. Кайра алып келишти эле, кайра түгөттү. Кайра алып келишти, кайра түгөттү. Ошентип жети чыны сүт ичти. Бул конок эрте-си күнү Исламды кабыл алды. Азирети Пайгамбар болсо ага кайра сүт берүүнү буйрук кылды. Конок киши алып келинген сүттү ичти. Азирети Пайгамбар кайра сүт алып келтирди. Бирок конок бул жолкусунда сунулган сүттү иче алган жок. Ошондо Азирети Пайгамбарыбыз:

“Момун-мусулман бир, ал эми каапыр болсо жети ашказан менен ичет” деп айткан. (Муслим, Ашриба, 186).

Алла Таала жеп-ичүүдө орто жолду карманууну, ыймансыздардын жеп-ичүүсүнө окшошуудан алыс болууну талап кылып, төмөнкүчө эскертүү берүүдө:

“Каапырлар айбан сыяктуу болуп, жеп ичүүдөн гана ырахат алат, алардын жайы – Тозок.” (Мухаммад сүрөсү, 12-аят).

Тамактын берекесин кетирген бүтүн кыймыл-аракеттер ысыраптын чегине кирет. Мисалы, кол жуубастан тамакка отуруу, тамака Алла Тааланын ысымын айтпай туруп баштоо, жеп бүткөндөн кийин бул нийматтарды берген Алла Таалага шүгүр айтпастан дасторкондон туруп кетүү сыяктуу кыймыл-аракеттер да кадыр билбестик жана ысырап кылуу болуп саналат.

Хадисте мындайча баяндалган:

“Тамактын берекеси тамак жээрдөн мурда жана тамак жегенден кийин колду жууп тазалоодо камтылган.” (Тирмизий, Аtima, 39).

“Колу тамак-аштын жугу калган боюнча уктап, натыйжада кандайдыр бир жамандыкка дуушар болгон киши өзүнөн башка эч кимди күнөөлөбөсүн!” (Абу Давуд, Аtima, 53).

Тамактан кийин колду жууп-тазалоо жөнүндөгү ата-бабаларыбыздан калган өрнөктүү окуялар да сыймыктануу менен эскере турган баалуулуктар. XVII кылымда Англиянын Стамбулдагы элчилигинде иштеген, бирок өзү түрк душманы болгон Паул Рикаут аттуу дипломат өзүнүн жаз-

ган китебинде ата-бабаларыбыздын тазалыкка маани бергендигин төмөнкүчө баяндаган:

“Тамактан мурда жана кийин колдорду чайкоо түрктөрдө ушунчалык жайылып, отурукташып калыптыр. Жада калса, Алла Таала инсандардын колдорун чайкоосуна себеп кылуу үчүн тамак-ашты жаратты, дей турганчалык даражада сиңип калган.”¹⁷

Жеп-ичүүгө жакшылап көңүл буруу шарт. Себеби ал нерсе нийматтардагы берекенин артуусуна, материалдык жана руханий бейпилдиктин орноосуна, ден соолуктун жакшыруусуна себепчи. Ошол эле учурда Алла Тааланын аты менен башталып, Ага мактоо айтуу менен аяктаган тамактануу, кишинин ден соолугуна шыпаа болот. Ал эми Алла Тааланын аты менен башталбаган жана шүгүр келтирүү менен аяктабаган тамактануу кайдыгерликке жана Алла Тааладан алыс болууга себепчи. Ошондуктан **Азирети Пайгамбарыбыз** хадисинде мындай деген:

“Киши үйүнө кирип баратып “Бисмилла” деп айта турган болсо, шайтан өзүнүн аскерлерине карап: “Бул жерде түнөй албайсыңар, тамак-аш да таба албайсыңар” деп айтат. Эгер киши үйүнө кирип баратып “Бисмилла” айтпай тур-

17. Rycaut, Historie de letat Present de l Empire Ottoman, s. 285, Paris, 1670.

ган болсо, шайтан аскерлерине кайрылып: “Түнөй турган жер таптыңар” дейт. Киши “Бисмилла” деп айтпастан тамак жей баштаса шайтан аскерлерине карап: “Түнөк да, курсакты тойгуза турган азык да таптыңар” деп айтат.” (Муслим, Ашриба, 103).

Азирети Айша энебиз мындай деген:

Күндөрдүн биринде **Азирети Пайгамбар** алты досу менен чогуу отуруп тамак жеп жаткан. Ошол учурда чөлдөн бир адам келип тамакты эки жолу сугунуп эле түгөтүп койот. Азирети Пайгамбар болсо:

“Эгер бул киши “Бисмилла” менен баштаганда бул тамак баарыңарга жетмек. Мындан кийин тамак жээрден мурда “Бисмилла” деп айтып, анан жегиле. Эгер кимдир бирөө тамак жеп баштаарда бул сөздү унутуп калган болсо, тамактын аягында “тамактын башында да, аягында да Бисмилла” деп айтып койсун!” деп айткан. (Ибн Мааж, Аtima, 7).

Суу ичип жаткан учурда да “Бисмилла” менен баштап, үч жутум менен ичиш керек. **Азирети Пайгамбарыбыз** суу жана башка суусундуктарды үч жутум менен ичип аягында мындай дечү:

“(Сууну) Төө сыяктуу бир жутум менен ичпегиле! Эки же үч жутум менен ичкиле! Бир нерсе

иче турган болсоңор “Бисмилла” деп айткыла. Ичип бүткөндөн кийин “Алхамду лиллах” деп айткыла.” (Тирмизий, Ашриба, 13).

Азирети Пайгамбар бир нерсе ичип жаткан учурда ичиле турган суусундукка үйлөөгө тыюу салган. Бир киши Азирети Пайгамбарга келип:

“Суу куюлган идишке бир нерсе түшүп калса эмне кылайын?” деп сурайт. Азирети Пайгамбар:

“Түшкөн нерсени төгүп сал!” деп жооп берет. Жанагы киши кайра эле:

“Сууну бир жутумда ичкенде суусунум канбай жатат” дейт. Ошондо Азирети Пайгамбар үч жутум менен ичүүсүнө ишарат кылып:

“Андай болсо идиштен оозунду артка тарт!” деп айтат. (Тирмизий, Ашриба, 15).

Тамакты өз-өзүнчө бөлүп салуу да анын берекесин кетирип, ысырапка себеп болот. Азирети Пайгамбар: *“Биримдикте ырайым, бөлүнүүдө азап бар”*¹⁸ деген маанидеги сөзү аркылуу тамакты бир табактан чогуу жегенге аракет кылуу керектигине ишарат кылууда.

Вахши б. Харбдын берген маалыматына караганда кээ бир сахабалар:

18. Мунавий, III, 470.

“Эй, Алланын элчиси! Тамак жейбиз, бирок тойбой жатабыз” дешти. Азирети Пайгамбар болсо:

“Силер тамакты өз-өзүнчө бөлүнүп жейт окшойсуңар!” дейт. Алар:

“Ооба, ошондой кылабыз” дешти. Ошондо Азирети Пайгамбар:

“Тамакты чогуу, “Бисмилла” деп жегиле. Ошондо тамагыңар берекелүү болот” деп айткан. (Абу Давуд, Аtima, 14). Азирети Пайгамбар башка бир хадисинде:

“Бирөөңөрдүн колундагы тамагы жерге түшүп кете турган болсо аны алып, тазалап жесин. Тамакты шайтанга таптап койбосун” деп айткан. Хадистин уландысында тамак жеген табакты да жакшылап тазалаш керектигин кошумчалап: *“Береке тамактын кайсы жеринде экенин билбейсиңер”* деп эскерткен (Муслим, Ашриба, 136).

Жеп-ичүүдө, күнүмдүк жашообузда жана өзгөчө той-маарекелерибизде, жан дүйнөнү кейиткен кандай гана ысырапка күбө болуудабыз. Жада калса, мынчалык ысыраптын эсеп-кысабын чыгарууга инсандын дарамети жетпейт. Коомубуздагы бир гана нандын ысырабына салыштырып, башка тамак-аш түрлөрүнүн ысырабын эсептей турган

болсок акыл жетпей турганчалык даражада сандар чыгат.

Текебердик, эл көрсүн жана аброй топтоо максатында өткөрүлгөн той-топурлар, тамактын түрүн тизүү, моданын артына сая түшүү ж.б.у.с. нерселер акыретте өтө чоң өкүнүчкө себеп болот. Себеби Алла Тааланын таразасына барган учурда булардын баарынын эсеп-кысабы алдыбызга коюлат.

Той-аштар жана конок тосуулар да бир туугандык сезимдерди ойготкон өтө маанилүү ортомчулар. Бирок, тилекке каршы эл көрсүн үчүн жасалган той-аштар, маарекелер, бир туугандык сезимдерди күчтөндүрбөйт. Тескерисинче текебердик, кызганыч жана көралбастык сезимдердин пайда болушуну түрткү болууда. Мындай коомдор болсо Алла Тааланын ырайым жана берекесинен узак болот.

Демек, ысырапкордукка малынып, эгоизм менен өмүр сүрүүнүн натыйжасы өтө өкүнүчтүү. Алла Таала Кураны Каримде:

“Акыйкатта ысырапкорлор шайтандын достору, а шайтан өз Эгесине каапыр болгон”
(Исра сүрөсү, 27-аят) деп айткан.

Азирети Пайгамбар:

“Эч бир жан кыямат күнү өмүрүн кайерде, кантип өткөргөнү, алган илими менен кандай амал кылгандыгы, мал-мүлктү каяктан таап, каяка сарптагандыгы, дене боюн кантип колдонгону туурасында жооп бермейинче турган жайынан жыла албайт” (Тирмизий, Кыямат, 1) деген маанидеги хадис аркылуу бизге берилген бардык ниймат жана аманаттардын эсеби бериле тургандыгын эскертип, бейкапарлыктан ойгонууну талап кылууда.

Ошондуктан жеп-ичүүдө муктаждыктан ашыкча сарптоо ысырап, ден соолукка көңүл кош мамиле кылуу ысырап, берилген өмүрдү пайдасыз өткөрүү өтө чоң ысырап экендигин унутпоо керек. Колубузга берилген материалдык жана руханий аманаттарды коргобостон, ой пикир жана сезимдерди туура эмес тараптарга багыттоо да ысырап. Ал эми инсан тарбиялоодо болсо, инсандын эң кадырлуу жандуу экендигин үйрөтүүгө багытталбаган тарбия ысыраптын туу чокусу. Башкача айтканда, инсанды ысырап кылуу болуп саналат.

Балдарды Кураны Карим жана сүннөт багыты менен тарбиялоо адардын руханий жан дүйнөсүнүн туура эмес тарапка багыт алуусуна бөгөт болот. Бул ошол эле учурда өзүбүздүн Куран Карим жана Азирети Пайгамбардын сүннөтүнө канчалык даражада маани бергенибизди да тасык-

тап турат. Себеби **Азирети Пайгамбар** бир хадисинде:

“Силерге эки аманат калтырдым. Китеп жана сүннөт” деп айткан. (Муватта, Кадар, 3).

Ошондуктан Кураны Каримге болгон махабатты дагы да арттыруу, өзгөчө уул-кыздарыбыздын таалим-тарбиясында адеп-ахлак менен кошо руханий тарбияга да олуттуу мамиле жасалышы керек.

Уул-кыздарыбызга бериле турган эң баалуу мурас – Куран жана сүннөт. Аларга дайыма Азирети Пайгамбар адеп-ахлагын үйрөтүү менен алек болуу керек. Убактылуу келечектин камын көрүү менен алектенип жүрүп, түбөлүктүү келечекти жок кылып алуудан сактанайлы.

Эгерде уул-кыздарыбызды жакшы көрсөк, аларды түрдүү жамандыктан коргоону максат кылган болсок жана акыретте алар менен чогуу болууну кааласак, аларды ыймандуу кылып чоңойтууга болгон күч-аракетибизди жумшоо шарт. Мындай аракеттер руханий жактан канчалык пайдалуу экендигин Алла Таала Кураны Каримде төмөнкүчө баяндаган:

“Ыйман келтиргендердин урпактары да ыйман келтирип, аларды ээрчишсе, аларды ошол урпактарына кошобуз. Биз алардын

амалдарын кымындай да азайтпайбыз. Ар ким өзү жасаган иш үчүн күрөөгө коюлган.” (Туур сүрөсү, 21-аят).

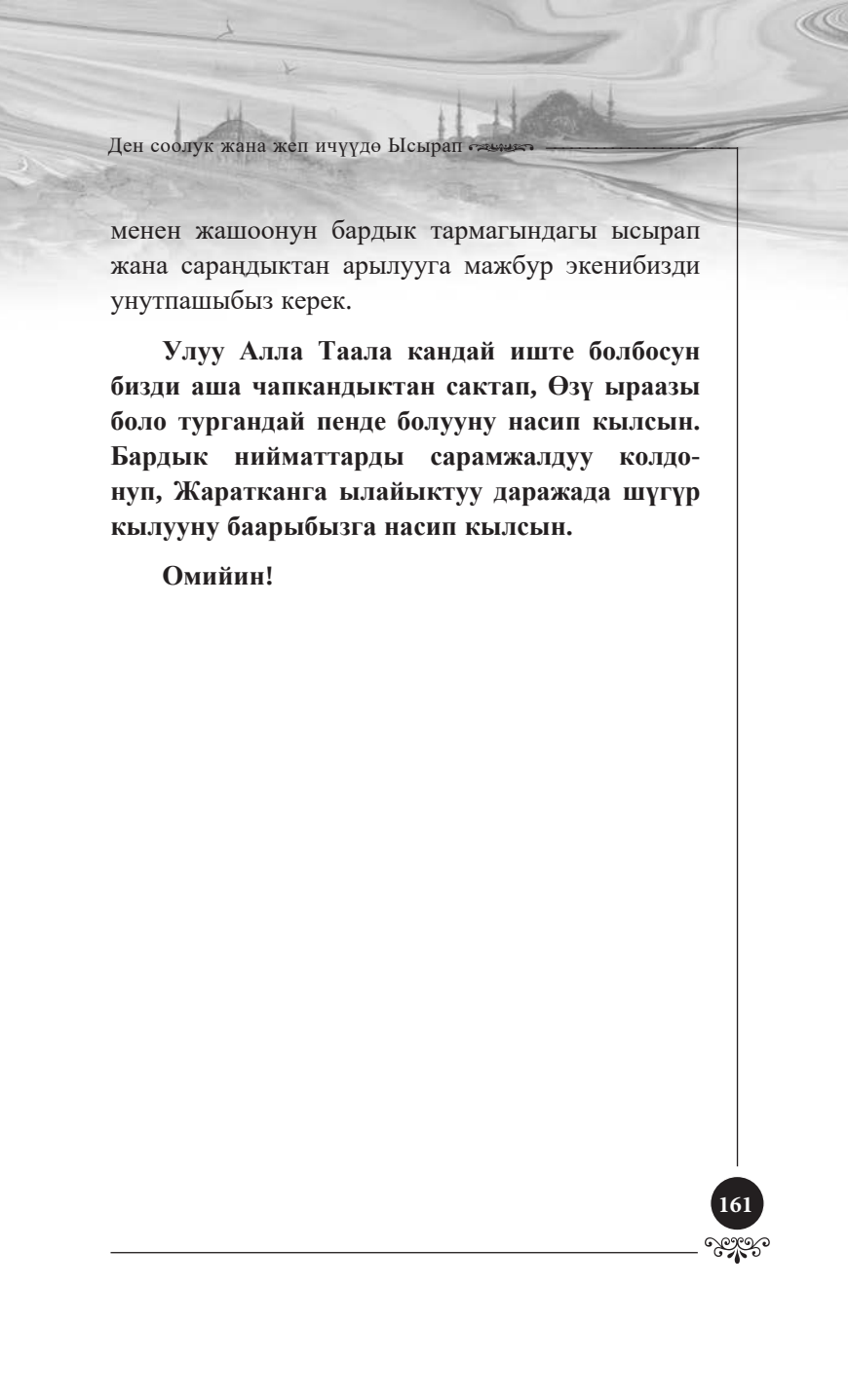
Алла Тааланын мына ушундай жакшылыгына ээ болгон инсандар ыймандуу урпактары менен акыретте да чогуу болушат. Бул нерсе инсандар акыретте да уул кыздары менен чогуу болсундеген максатта Алла Таала тарабынан берилген өзгөчө ниймат, жакшылык. Натыйжада ата-эне-лердин кубанычы да толукталган болот.

Демек, Алла Тааланын жакшылыгына ээ болуунун жолу уул-кыздарыбыздын ыйманына байланыштуу. Адамзатты ысыраптан куткаруу үчүн уул-кыздарыбызды туура тарбиялоо, ата-эне-лик милдеттери-бизди так аткаруу ар бири-биздин руханий жоопкерчилиги-биз.

Демек, ысырапкордуктун түрлөрүн изилдеп, тактоого аракет кылсак, бул терминдин канчалык кеңири мааниде колдонулгандыгын көрүүгө болот. Мисалы, ашыкча сүйүү жана кызгануудан баштап той-аштардагы ысырапкорчулукка чейинки ар бир тармакта, ар бир багытта ысырап бар экендиги ачуу чындык. Биз болсо туура жолду табуу үчүн белгилүү болгон бир канча эрежени гана бергенге аракет кылдык. Бирок бул жерде сөз кылынган ысыраптын түрлөрүнө салыштыруу

Ден соолук жана жеп ичүүдө Ысырап

менен жашоонун бардык тармагындагы ысырап жана сараңдыктан арылууга мажбур экенибизди унутпашыбыз керек.

Улуу Алла Таала кандай иште болбосун бизди аша чапкандыктан сактап, Өзү ыраазы боло тургандай пенде болууну насип кылсын. Бардык нийматтарды сарамжалдуу колдонуп, Жаратканга ылайыктуу даражада шүгүр кылууну баарыбызга насип кылсын.

Омийин!

МАЗМУНУ

АЛГЫ СӨЗ	5
БЙМАН, ИШЕНИМ ЖАНА ИБАДАТТА ЫСЫРАП	13
УБАКЫТТА ЫСЫРАП	35
ИЛИМДЕГИ ЫСЫРАП.....	55
АДЕПТИК БААЛУУЛУКТАРДА ЫСЫРАП	77
ОЙ-ПИКИРДЕ ЫСЫРАП.....	99
ЫРЫСКЫ ТАБУУДА ЖАНА МАЛ САРПТООДО ЫСЫРАП	123
ДЕН СООЛУК ЖАНА ЖЕП ИЧҮҮДӨ ЫСЫРАП..	141

A series of horizontal dotted lines for handwriting practice, consisting of 20 lines.

A series of horizontal dotted lines for handwriting practice, consisting of 20 lines.

A series of horizontal dotted lines for handwriting practice, consisting of 20 lines.